

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

КЛИМЧУК АНТОНІНА ОЛЕКСАНДРІВНА

Допускається до захисту:
завідувач кафедри
менеджменту та поведінкової
економіки, д.е.н., професор
_____ О.А. Дороніна
«_____» _____ 2022 р.

**ОЦІНКА ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ
УКРАЇНИ**

Спеціальність 051 Економіка
ОП «Управління персоналом та економіка праці»

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:
М. О. Кримова, доцент кафедри
менеджменту та поведінкової
економіки, канд. екон. наук,
доцент

_____
(підпис)

Оцінка: _____ / _____ / _____
бали / за шкалою ЄКТС / за національною шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця 2022

АНОТАЦІЯ

Климчук А.О. Оцінка та напрями підвищення якості життя населення України. Спеціальність 051 «Економіка», Освітня програма «Управління персоналом та економіка праці». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2022.

У кваліфікаційній (магістерській) роботі досліджено розвиток, сутність, складові та оцінку якості життя населення України. Розглянуто розвиток визначення поняття на різних етапах людського розвитку. Досліджено чинники, що формують поняття якості життя. Проаналізовано існуючі методології та підходи до оцінювання якості життя населення. Проведено оцінку якості життя населення України відповідно до сфер життєдіяльності суспільства за відповідними показниками. Виявлено основні проблеми у підвищенні якості життя. Досліджено міжнародні системи оцінювання якості життя та їх показники. Проаналізовано якість життя населення держав із високим Індексом людського розвитку. Запропоновано шляхи подолання проблем якості життя населення України в сучасних умовах життєдіяльності.

Ключові слова: якість життя, рівень життя, Індекс людського розвитку, бідність, межа бідності, оцінка якості життя населення, аналіз показників, методи оцінки, матриця стану, оцінка середовища.

79 с., Табл. 8, Рис. 13. Бібліограф.: 70 найм.

Klymchuk A.O. Assessment and directions of improving the population life quality in Ukraine. Specialty 051 "Economics", Educational program "Personnel management and labour economics". Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2022.

In the qualification (master's) work the development, essence, components, and assessment of the population life quality in Ukraine were investigated. The development of the definition of the concept at different stages of human development

is considered. The factors shaping the concept of the life quality were studied. Existing methodologies and- approaches to assessing the life quality of the population are analyzed. The assessment of the population life quality in Ukraine was carried out in accordance with the spheres of life activity of the society according to the relevant indicators. The main problems in improving the life quality have been identified. International life quality assessment systems and their indicators have been studied. The life quality of the population of states with a high Human Development Index is analyzed. Ways to overcome the problems of the population life quality in Ukraine in modern life conditions are proposed.

Key words: life quality, standard of living, Human Development Index, poverty, poverty line, assessment of the population life quality, analysis of indicators, assessment methods, state matrix, assessment of the environment.

79 p., Table 8, Fig. 13. Bibliography: 70 items.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ЕКОНОМІЧНІ СКЛАДОВІ ОЦІНКИ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ.....	8
1.1 Теоретико-методологічна сутність поняття «якість життя»	8
1.2 Чинники формування та оцінки якості життя населення	15
1.3 Методологічні підходи до оцінки якості життя населення	21
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ТА ОЦІНКА ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ.....	29
2.1 Аналіз показників якості життя населення України	29
2.2 Якість життя населення регіонів України	46
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ	52
3.1 Рекомендації щодо подолання існуючих проблем	52
3.2 Міжнародний досвід покращення якості життя населення.....	62
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному світі на стан економіки будь-якої країни світу вказує, перш за все, рівень та якість життя місцевого населення. Показники якості життя населення є найважливішими індикаторами оцінки реальних соціально-економічних наслідків проведених змін та ступеня соціальної напруженості у суспільстві. Поліпшення якості життя населення – найважливіше стратегічне завдання розвитку суспільства на етапі, що й визначило актуальність тематики даного наукового дослідження.

Важливість дослідження, аналізу та оцінки якості життя населення набула ще більшого значення в умовах, у яких знаходиться наша держава на даний момент. Україна вже кілька місяців живе в умовах повномасштабної війни, що спричинило повний перехід економіки нашої держави до воєнної економіки. Значно виріс рівень безробіття, відбулося загострення соціальної напруги та виник дефіцит бюджету. Значним вкладом для стабілізації економічної ситуації є допомога міжнародних фінансових інституцій, але навіть її недостатньо. Вже зараз зрозуміло, що відновити показники якості життя населення до рівня, який був до війни- буде дуже важко та триватиме не один рік. Проте, досвід інших держав, які пережили воєнні конфлікти доводить, що це цілком реально.

Світ постійно знаходиться в умовах невизначеності і усі процеси життєдіяльності людства вимушені адаптуватися під мінливість світових процесів. За останні десятиріччя відбувся помітний стрибок у сприйнятті людиною її якості життя та складових цього процесу. Суспільство прагне отримувати від держави максимальне задоволення своїх потреб, проте державі для забезпечення високої якості життя необхідно залучитися неабиякою допомогою громадян. Допоки цей зв'язок є недостатньо налагодженим- відбувається стагнація усіх систем життєдіяльності людей.

Які в усіх державах, що розвиваються, теоретичні та методологічні основи якості життя вже багато років продовжують бути предметом досліджень

вітчизняних науковців (В. Бакіров, В. Красномовець, Е. Лібанова, О. Мельниченко, А. Пашков, Ф. Узунов, Т. Фертікова). Наукові праці цих вчених доводять, що увага до якості життя населення з часом лише збільшується і українські вчені не стоять осторонь його проблематики. У наукових працях згаданих науковців вивчено теоретичні основи формування поняття якості життя, його дослідження в умовах сучасності, приведено пропозиції щодо створення єдиної системи оцінювання, взаємозв'язок якості життя із усіма сферами життєдіяльності людини та її вплив на життєві процеси, тенденції можливого розвитку в сучасних умовах.

В міжнародній спільноті зберігається високий інтерес до проблем якості життя та пов'язаних із нею. Велика кількість зарубіжних вчених та міжнародних організацій досліджують це питання у динаміці та пропонують можливі шляхи вирішення проблем, що виникають. Оскільки поняття якості життя є комплексним і включає в себе велику кількість галузей, зростає кількість міждисциплінарних досліджень.

Попри наявність великої кількості досліджень якості життя на світовому рівні, важливість її вивчення в контексті української держави має неабияку актуальність. Оскільки єдиного підходу до визначення поняття та його складових не існує, так само не існує єдиного методу вирішення усіх наявних проблем. Збільшення уваги дослідників дасть змогу якісно виявити усі параметри, що потребують покращень та виділити чіткі стратегії розвитку державної політики у цьому напрямі.

Метою кваліфікаційної (магістерської) роботи є дослідження теоретичних положень, оцінка та розробка рекомендації щодо підвищення якості життя населення в Україні.

Для досягнення поставленої в роботі мети було визначено такі **завдання**:
визначити теоретичні підходи та систематизувати методи визначення поняття «якість життя» та «рівень життя»;

дослідити складові, що комплексно характеризують якість життя;
проаналізувати існуючі підходи до оцінки якості життя населення;
дослідити поточний стан якості життя населення України;
визначити місце України у міжнародних рейтингах оцінки якості життя народів окремих країн;

проаналізувати динаміку значень показників якості життя за останні декілька років;

виявити тенденції розвитку якості життя в Україні;
дослідити зарубіжний досвід забезпечення високої якості життя населення;
розробити та обґрунтувати пропозиції щодо шляхів підвищення якості життя населення України після закінчення війни.

Об'єктом дослідження є життя населення України.

Предметом дослідження є методологічні підходи до оцінки якості життя, соціальні, економічні та політичні особливості життя населення України.

Методи дослідження. Для успішного досягнення мети роботи було використано такі методи дослідження: аналіз, абстрагування, узагальнення, індукція, пояснення, класифікація, аналогія, порівняння, графічний.

Теоретичне значення. Проведене дослідження містить методологічні результати, що можуть сприяти подальшому розвитку досліджень якості життя населення в Україні.

Практичне значення. Отримані в ході дослідження науково-практичні рекомендації та висновки дозволяють окреслити шляхи подолання проблем якості життя в Україні та в умовах її післявоєнного відновлення.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел із 70 найменувань, переліку умовних позначень. Загальний обсяг роботи становить 79 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ЕКОНОМІЧНІ СКЛАДОВІ ОЦІНКИ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

1.1 Теоретико-методологічна сутність поняття «якість життя»

Сучасний світ щодня змінюється, з'являються нові здобутки науки та техніки, застосовуються новітні технології. За останні десятиріччя безліч процесів, що супроводжують наше повсякденне життя зазнали автоматизації. Багато питань та проблем сучасна людина може вирішити кількома натисканнями на екран свого смартфона – записатися до лікаря, оформити документи, здійснити покупки. Усі ці покращення та спрощення помітно впливають на якість життя населення.

Науковцями багатьох країн доволі тривалий час ведеться пошук єдиних показників, які б найбільш повно відображали дійсний соціально-економічний стан суспільства. Кількісних оцінок рівня та умов життя для характеристики економічного та соціального розвитку держави виявляється недостатньо. Важливим є знання того, від яких показників залежить якість та рівень життя. Відслідковуючи еволюцію визначення рівня та якості життя, варто зазначити, що поняття «рівень життя», «якість життя», «спосіб життя» та інші використовуються для характеристики благоустрою населення.

Існує два основних поняття, що визначають умови життя населення в тій чи іншій державі. Рівень життя – вказує на якість добробуту економічної складової, визначає дохід на душу населення та кількість населення, яке знаходиться за межею бідності. Якість життя – окреслює те, наскільки комфортними є матеріальні та духовні умови життя, включаючи в себе поняття рівня життя. Якість життя населення є комплексним явищем, яке складається з декількох складових і знаходиться у процесі постійного розвитку.

Дослідження понять рівня та якості життя має доволі давню історію, яку умовно розділяють на три етапи. Перший етап тривав до першої половини XIX ст. та збігався із періодом формування капіталістичних відносин на Заході. Науковці того періоду активно досліджували роль держави у суспільних відносинах та їх регулюванні, проблеми рівня отримуваної заробітної плати, допомоги від держави малозабезпеченим категоріям населення тощо. Так у 1662 році англійський економіст Уільям Петті у «Трактаті про податки та збори» дослідив, наскільки вагомим та ефективним є вплив системи соціального забезпечення на рівень життя населення. Він визначив роль держави за умов ринкової економіки та важливість адресної допомоги, щоб запобігти зловживанню з боку населення. Великий вклад у формування цих понять зробив німецький науковець Карл Маркс. У 1844 році у праці «Економіко-філософські рукописи» він прийшов до висновку, що «традиційний рівень життя» повинен задовольняти не лише фізичні потреби людини, а і ті потреби, що виникли внаслідок суспільних умов, у яких виховуються люди.

На період з другої половини XIX ст. по 20-ті рр. XX ст. припадає другий етап досліджень. Фокус уваги перемістився на економіко-статистичний ракурс аналітичної оцінки рівня життя, здійснювалась розробка економічних теорій добробуту. Економіка змінила цілі свого розвитку, як і суспільство змінило свої практичні потреби. Саме на цей час припадає винайдення американським психологом А. Маслоу його «Ієрархічної піраміди потреб». Дослідники цього часу акцентували увагу на вирішенні питань стандартів життєдіяльності населення. В. Парето у 1906 році написав «Підручник політичної економії», у якому прийшов до висновку: якщо в результаті певної події відбувається покращення свого становища однією людиною, при цьому ніяк не погіршується становище інших людей, то така подія спричиняє ріст суспільного добробуту.

Третій етап досліджень триває з 20-х рр. XX ст. до сьогодні. За цей час відбулося зміщення акцентів на процес гармонізації інтересів різних суспільних

верств населення, шляхів подолання бідності. Економічні дослідження у всьому світі набули соціально-економічного напрямку. Основним елементом системи економіки стала людина і уся система функціонує для задоволення її потреб та інтересів. Термінологічна база у цей період доповнилася поняттями «спосіб життя» та «стиль життя».

Перше використання терміну «якість життя» належить американському економісту Дж.К. Гелбрейту, який використав його у своїй книзі «Суспільство достатку». Згідно описаній ним концепції, «якість життя» є синонімом суспільних благ, які отримує особистість по мірі зростання своїх інтелектуальних потреб. Гелбрейт обґрунтував необхідність переходу до «постіндустріального суспільства», що характеризується введенням складових «організованого споживання», збагаченого культурними і духовними благами.

Дж. Кеннеді у 1963 році ввів це поняття у політичний лексикон, тим самим використавши його як ідеологічну характеристику, стимул переходу від «суспільства споживання» із фокусом уваги на матеріальних потребах до суспільства із пріоритетом духовних потреб. Із цього часу категорію «якість життя» почали досліджувати в рамках вивчення так званих «соціальних індикаторів». У цей період під «якістю життя» почали розуміти усі блага, як можуть бути надані споживачеві «розвиненим індустріальним суспільством», «суспільством менеджерів», де панує не приватний інтерес конкретної людини, а наука і організація. За цією концепцією поняття збагатилося відбиттям таких складових, як умови праці, життя та іншими.

Наступну сходинку розвитку становлення поняття пов'язують із публікацією у 1966 р. монографії «Соціальні індикатори» під керівництвом Р. Бауера. У праці чітко простежується намагання дослідників описати показники «якості життя», нормування соціальних показників розвитку суспільства. Це дало поштовх створенню тенденції цього періоду: побудова системи кількісних оцінок «якості життя» і подальше використання її в соціальному управлінні.

Важливу тенденцію у розвитку поняття «якості життя» започаткував американський футуролог Е. Тоффлер. Він стверджував, що не зважаючи на те, що в економічній сфері існує певна кількість індикаторів, які дозволяють впливати на економічну ефективність, то у сфері соціальних відносин такі індикатори відсутні. Науковець пояснював визначення «якості життя» у трьох складових: екологічній, економічній і соціальній. З точки зору екологічного аспекту, покращити якість життя можна за допомогою боротьби проти забруднень навколишнього середовища, боротьби зі збільшенням кількості населення, брудом та іншими подразниками. Економічний аспект його концепції розглядає якість життя на основі комплексу об'єктивних показників, таких як стандарт життя, рівень доходів, показники екології і демографії та інших. Соціальна складова пояснює покращення якості життя зміною поведінки людини- її особистісних установок та переконань, ініціативи, самоповаги, підвищення відчуття відповідальності, зниженням занепокоєння.

Саме концепція Тоффлера визначила напрям досліджень наступних років. У 80-х роках ХХ ст. сформувалося поняття концепції розвитку людського потенціалу. Вона пояснює якість життя як один з основних критеріїв розвитку людини і національного багатства. Сама особистість виступає в ролі цілі економічного зростання та прогресу. У цей ж період з'явилася думка, що зважаючи на зростання тривалості життя, то більшого значення набуває не його кількість, а якість.

Соціальна та економічна рада Організації Об'єднаних націй узагальнила і систематизувала пропозиції різнопрофільних фахівців у сферах демографії, соціології, економіки, екології та інших. Усі ці ідеї щодо якості життя описано в Глобальній концепції людського розвитку. У цьому документі основними положеннями є роль та значення людського фактору у глобальному економічному розвитку. Згідно цієї концепції, економіка та суспільний розвиток мають орієнтуватися на розвиток людини, забезпечення її можливостей довгого

і здорового життя, доступу до знань, накопичених людством, надання свободи особистого вибору, захист від негативних умов (війни, голоду, погіршення умов навколишнього середовища). Основна мета концепції – підвищення якості життя населення.

У 1993 році ввели поняття індексу розвитку людського потенціалу, який використовують для порівняльної оцінки бідності, середньої тривалості життя, освіти, грамотності та інших соціальних показників. Для оцінки того, якою є якість життя населення в будь-якій країні, ООН застосовує індекс бідності.

У 1994 році Всесвітня організація охорони здоров'я пояснила «якість життя» як сприйняття людиною себе в умовах свого життя в контексті культури та системи цінностей, в яких вона знаходиться, зважаючи на її цілі, очікування та турботи. Тут розглядається широке трактування цього поняття, що охоплює фізичне та психологічне здоров'я людини, її рівень незалежності, соціальні зв'язки, погляди, відносини із оточенням.

У часи, коли Україна знаходилася у складі СРСР, дослідження у цьому напрямку були зосереджені на дослідженні проблем розподілу суспільних благ за працею, аргументувалися раціональні норми споживання та тенденції досягнутого рівня для виявлення загального зростання економіки. СРСР мав певну політичну націленість, яка передбачала розробку власного бачення щодо рівня життя населення та проявлялося на розвитку економічно-статистичного напрямку досліджень споживання товарів та послуг населенням.

У цей же період дослідження західних країн уже були націлені на визначення рівня задоволення потреб життя, що мало своє відображення у концепції якості життя. У 70-ті роки встановилися чіткі характеристики щодо поняття «рівень життя», поряд із яким почали застосовувати «добробут» та «спосіб життя». Під рівнем життя населення розуміли кількісну характеристику життя, а під способом життя – якісну. Поняття «добробут» українські науковці розглядали як «сукупність умов життєдіяльності людини (населення), які

створюються під час виробництва, розподілу, обміну, споживання, формують ієрархію потреб та визначають їх задоволення» [18].

У 1978 році А.Пашков у своїх працях «Людина і суспільство» та «Комплексні соціальні дослідження» розглянув категорії «добробут» та «спосіб життя» різнотиповими, але в той же час пов'язаними за своїми цільовими орієнтаціями. Своє бачення він пояснював тим, що вдосконалення обох напрямків призведе до зростання можливостей населення. Зарубіжні дослідники, в свою чергу, пов'язували добробут з станом задоволених потреб суспільства, створених, перш за все, кількістю доступних благ. У своєму аналізі вони враховували не лише матеріальні, а й духовні блага.

За часів незалежної України в колах українських науковців все більшої популярності отримали дослідження рівня життя населення, в яких відображаються загальнодержавні аспекти проблеми. У працях науковців велика увага почала приділятися проблемам бідності, аналізу співвідношення доходів та витрат, визначенню критеріїв середнього класу. Сучасні українські дослідники розглядають якість та рівень життя у вузькому та широкому розумінні. Все більше уваги науковці приділяють не лише аналізу якості життя населення, а і потенціалу її підвищення до рівня європейських країн. В дослідженнях останніх років одною з основних тем є створення української моделі вимірювання якості життя.

Окрім уваги до цієї теми в наукових колах, держава зосередилася на забезпеченні соціальних стандартів. Так, у 2000 році було прийнято Закон України «Про державні соціальні стандарти і державні соціальні гарантії». Цей Закон визначає «пріоритети державної соціальної політики щодо забезпечення потреб людини в матеріальних благах і послугах та фінансових ресурсів для їх реалізації»[27].

Наукова література визначає рівень життя, виходячи з різноманітних понять: виробництва, споживання, доходів, вартості життя, споживчих

нормативів і стандартів- або має комплексний багатоаспектний характер. Узагальнено, це поняття частіше всього розглядається у економічній системі ресурси споживання. Рівень життя відповідає за рівень використання матеріальних благ та послуг.

Щодо поняття «якість життя» - його визначають як узагальнену, комплексну категорію. Думки щодо його складових різняться, але основною відмінністю якості від рівня життя є не лише володіння матеріальними благами, але і отримання доступу до культурних благ, розвитку людської особистості, можливості отримання освіти, руху вгору по соціальній драбині, участі у вирішенні соціальних питань, задоволенню умовами праці. В загальному, під якістю життя розуміють сукупність умов людського життя, які забезпечують отримання необхідних життєвих благ, матеріального забезпечення та духовних цінностей.

Поняття якості життя включає в себе характеристики і показники рівня життя як економічної категорії, так і умов природнього середовища, умов праці та відпочинку, житлові умови, соціальні гарантії та забезпечення, охорону прав громадян, умови збереження навколишнього середовища, наявність і доцільне використання вільного часу, морально-психологічний стан людини, відчуття комфорту і стабільності.

Так як поняття є багатокомпонентним, різні науковці трактують його використовуючи три основні типи визначень: глобальні, компонентні та вузькі. Відповідно до глобального, якість життя визначають як ступінь задоволення трьох основних груп потреб людини- матеріальних, культурних і духовних потреб людини. Компонентні визначення акцентують багатовимірність цього поняття і виокремлюють різні складові якості життя (як об'єктивні, так і суб'єктивні). За цією позицією якість життя не лише характеризує рівень задоволення досягненнями, але і враховує ймовірність збереження цих досягнень.

За підходом, що характеризує вузьке визначення, передбачається вибір однієї чи двох категорій життєдіяльності і відображення специфічного змісту різних сфер.

Поняття якості життя є багатогранним та складним. Існує велика кількість наукових підходів до вивчення цього питання. Усі вони різняться за своїми поясненнями, але науковці і досі солідарні у тому, що проблема підвищення якості життя є дуже актуальною та потребує знаходження ефективних рішень. Відмінність у визначенні поняття якості життя різниться відповідно до наукових напрямків, які його розглядають та мають специфічні риси. Так, з точки зору медицини, «якість життя» розглядається як медико-соціальне явище, яке окрім духовних цінностей та задоволення потреб людини охоплює її психофізіологічне та соматичне здоров'я. Філософія вбачає у цьому понятті ступінь її соціальної волі та можливостей розвитку, екологія- відповідність середовища життя потребам людини, а право- реалізацію права на гідне життя та вільний розвиток.

Таким чином, погляди з боку різних наук доводять, що поняття якості життя є дуже широким і міждисциплінарним поняттям, яке досліджується на стику багатьох наук. Через високу динамічність і суб'єктивність поглядів на проблему дослідження якості життя досягнення єдиної думки у цьому питанні є неможливим.

1.2 Чинники формування та оцінки якості життя населення

Якість життя населення є системним явищем, яке узагальнює середовища людської життєдіяльності (рисунок 1.1).

Система взаємозв'язків, зображена на рисунку є досить узагальненою. Так само, як не існує єдиного визначення поняття якості життя, підходи до критеріїв оцінки та досліджень різняться. Попри цю різність, дослідники визначають, що оцінювання цього явища поділяється на об'єктивне та суб'єктивне. Для об'єктивної оцінки якості життя населення користуються науково визначеними нормами потреб і можливостей суспільства, по співвідношенню яких можна

робити об'єктивні висновки щодо рівня реалізації цих потреб, можливостей та інтересів. З іншого боку, людські потреби, інтереси та можливості різняться і міра їх задоволення є індивідуальною, її для себе може оцінити лише конкретна людина. Ступені реалізації потреб не є фіксованими якимись статистичними показниками і на практиці існують лише в особистих оцінках людей.

Рисунок 1.1 – Середовище та підсистеми якості життя населення

На визначення рівня забезпеченості населення благами та послугами впливають різні напрямки життєдіяльності людей. Сюди відносять економічні, соціальні та правові умови життя людини, а рівень їх забезпечення визначається умовами життя населення. Багато дослідників вважають, що оцінка якості життя населення включає дослідження великої кількості чинників, таких як: середня тривалість життя, рівень захворюваності населення, рівень смертності, умови праці, рівень забезпечення охорони праці, доступність благ, забезпеченість житлом, рівень споживання товарів і послуг на душу населення, стан довкілля та інші. Окрім того, для суспільства важливими показниками є забезпечення

свободи вибору людини, соціальної захищеності, покращення умов соціального середовища, забезпечення зайнятості, боротьба з бідністю та інвестиції держави у соціальну інфраструктуру.

Для визначення якості стану здоров'я суспільства держави враховують рівень смертності серед населення, тривалість життя, самопочуття, тривалість і ступінь важкості захворювань, фізичні і розумові можливості людей. Сюди ж відносять і оцінку якості харчування: склад продуктів, поживну цінність, смакові якості та регулярність. Важливим показником для визначення якості життя населення виступає оцінка умов праці: робочі умови, напруженість праці, її ефективність, відповідність індивідуальним схильностям людини, свобода вибору професії, тривалість робочого дня, рівень виробничого травматизму, моральне задоволення від праці, атмосфера в колективі, матеріальна та суспільна оцінка виконуваної праці. Окрім умов праці обов'язковим критерієм є належність умов відпочинку- його тривалість доступність спеціалізованих установ.

Усі перераховані вище показники визначають мінімальні стандарти якості життя населення і є базовими критеріями оцінки. Для більш детальної оцінки цього явища існує багато підходів. Окрім оцінки якості життя важливо враховувати явища та фактори, що формують її. До факторів можна віднести обставини, які помітно впливають на стан і формування складових якості життя населення. Зважаючи на те, що якість життя населення є цілісною системою явищ, то чим ретельніше будуть досліджені фактори впливу на неї, тим краще будуть визначені напрямки, методи і інструменти підвищення її рівня.

Хоч і єдиної думки щодо складових якості життя немає, але науковці сходяться у думці щодо категорій, які визначають це поняття для населення України. Сюди відносять ряд соціальних, економічних, географічних, демографічних, екологічних, моральних і політичних факторів. Серед них виділяють об'єктивні- використання продуктів харчування, умови проживання,

рівень зайнятості, освіти, розвитку сфери послуг, соціального забезпечення та інші. Суб'єктивні фактори- ступінь задоволення умовами життя та роботою, соціальним статусом, фінансовим становищем тощо.

Економісти, що досліджують питання якості життя населення, виділяють певні фактори, що впливають на її формування. Зазвичай ці фактори класифікують за деякими загальними ознаками для того, аби виокремити їх за природою виникнення та дослідити вплив на зміну якості життя. Узагальнено, їх розділяють на 4 категорії: економічні, соціальні, правові та демографічні. Підходів до класифікації факторів, які впливають на якість життя населення існує дуже багато. Різні науковці досліджують та розділяють їх за різними ознаками, відповідно до напрямків своїх наукових інтересів.

Науковець Горелов у своїх працях розглядав якість життя населення як систему, яка існує в певному соціально-економічному середовищі і знаходиться у взаємозв'язку із іншими подібними системами. Він розробив свою класифікацію факторів, відповідно до такого системного підходу. Горелов згрупував фактори за внутрішнім і зовнішнім впливом на якість життя населення.

Інша група науковців розділяє економічні фактори на три групи: загальноекономічні, організаційно-економічні та соціально-економічні. Також існує думка про розподіл за трьома ознаками: 1) за характером впливу- фактори опосередкованого та безпосереднього впливу; 2) за сферою дії -фактори, що впливають в загальному, та фактори, які впливають на окремі елементи; 3) за участю у зміні якості життя – глобальні, що діють на рівні держави та ті, що діють на рівні сім'ї.

Велика кількість думок, щодо розподілу факторів впливу на якість життя населення свідчить про те, що усі ці системи є доволі складними. Така широка класифікація дозволяє більш детально аналізувати та оцінювати різні сфери життя населення тоді, коли це необхідно.

Для виявлення відповідності умов життя людини її потребам та уявленням здійснюють оцінку якості життя. Цей процес здійснюється шляхом порівняння характеристик життєдіяльності населення з відповідними загальноприйнятими параметрами життя. Оцінка якості життя складається з низки процедур, серед яких: визначення показників якості життя і їх значень, обґрунтування параметрів для оцінювання та оцінка обраних показників.

Для оцінки якості життя використовуються кількісні, якісні й інтегральні показники. Кількісні показники найбільш очевидні. Насамперед, це ВВП, або національний дохід на душу населення, рівень споживання різних матеріальних благ і послуг за класами товарів, рівень зайнятості тощо. Якісні показники якості життя включають показники умов праці, побуту й дозвілля людини. Інтегральні індикатори якості життя характеризують поєднання її часткових характеристик і критеріїв, причому як кількісних, так і якісних. Вони можуть бути представлені у вигляді різних комбінацій звітних статистичних показників, відповідних експертних оцінок тощо.[10]

У наш час існує два основні напрями оцінки якості життя відповідно до способу отримання інформації: об'єктивний та суб'єктивний. Об'єктивний підхід оцінює якість життя шляхом дослідження процесів життєдіяльності. Він дозволяє проаналізувати якість навколишнього середовища (його соціальну і фізичну складові). Об'єктивний підхід характеризується точністю вимірів. Дослідження здійснюються на основі офіційних статистичних даних. Суб'єктивний підхід розглядає життєві цінності. При такому підході увага зосереджена на таких проявах як самопочуття, ступінь задоволення життям. Дані для оцінки за суб'єктивним підходом отримуються із соціологічних досліджень.

Суб'єктивний підхід оцінки відображає сприйняття людиною якості її життя і спирається на особисті відчуття конкретної людини, її суб'єктивну оцінку. Багато науковців схиляються до думки, що суб'єктивний підхід несе в

собі два напрями- раціональний та емоційний. Перший засновується на задоволеності життям та його складовими загалом, другий- несе в собі взаємодію позитивних і негативних емоцій. Вибір критеріїв оцінки за таким підходом є дуже важливим процесом, адже оцінка залежить від життєвого досвіду, який має конкретна людина, її рівня знань, власних критеріїв оцінки, світогляду та цінностей. Варто зазначити, що сприйняття компонентів суб'єктивної оцінки може бути абсолютно різним для різних людей. Наприклад, умови життя, які одна людина оцінює високо, можуть бути оцінені абсолютно протилежно іншим представником суспільства.

Об'єктивний підхід є більш розповсюдженим, адже його метою є вимір якості життя на основі статистичних даних, що робить його більш точним. Параметри оцінки визначаються такі, що не будуть залежати від почуттів людини та будуть максимально об'єктивними. Отримана інформація досліджується у стандартизованих одиницях виміру. До об'єктивної оцінки відносять визначення рівня певних економічних показників, таких як рівень матеріального благополуччя, середній дохід на душу населення, обсяг прожиткового мінімуму, розмір середньої заробітної плати, співвідношення грошових доходів і витрат тощо. Головною метою такого підходу є вимірювання якості життя, спираючись на незалежні дані про те, що саме покращує умови життя.

Певна кількість науковців схилиються до думки, що суб'єктивний та об'єктивний підходи оцінки якості життя не можуть окремо в одній загальній системі, а комплексно відображають усі сфери життя людини. Вони виділяють це в окремий підхід – комплексний, та визначають його як поєднання двох попередніх підходів. Його застосування дозволяє отримати оцінку шляхом дослідження комплексу показників – об'єктивних та суб'єктивних.

1.3 Методологічні підходи до оцінки якості життя населення

Поняття «якість життя» є дуже комплексним та багатогранним. Велика кількість поглядів дослідників вказує на те, що це поняття змінювалося відповідно до часу вивчення та рівня розвитку суспільства. Зважаючи на це, що поняття якості життя населення та його дослідження є дуже складним та комплексним процесом, існує велика кількість методик, за якими здійснюють відповідні оцінки. Кожна система оцінювання включає в себе різноманітні показники, за якими оцінюють якість життя населення. В загальному, оцінювання якості життя розглядається як визначення ступеню наближеності найважливіших показників життєдіяльності населення до його потреб та достатнього рівня якості життя. Для оцінювання якості життя населення використовують як об'єктивні, так і суб'єктивні критерії.

Основи перших методологічних підходів до оцінювання якості життя населення з'явилися завдяки прибічникам теорії людського капіталу. Основні аспекти цієї теорії відображені у різних документах Організації Об'єднаних Націй у 70-х роках ХХ ст. У ці ж роки велику кількість досліджень з формування та застосування показників оцінки якості життя здійснила ЮНЕСКО. Основною метою таких досліджень було створення єдиної системи індикаторів, які відображатимуть багатовимірність якості життя у найбільш повному обсязі.

У державах пострадянського простору широкого застосування набула створена у 2002 році система соціальних індикаторів для оцінки якості життя населення. За цією системою показники діляться на 5 груп: Інтегральні показники рівня та якості життя; показники матеріальної забезпеченості населення; особисте споживання та вартість мінімального продуктового кошика; житлові умови населення; соціальна напруга. Вона є зручною для отримання чітко визначених індикаторів, але в той самий час абсолютно виключає дослідження суб'єктивних оцінок. Цей недолік часто призводить до того, що дослідження якості життя здійснюється лише з огляду на матеріальну складову.

Абсолютно протилежним підходом до оцінювання є позиція Всесвітньої організації охорони здоров'я(ВООЗ). Вони розглядають поняття якості життя з боку суб'єктивної оцінки і визначають його як «сприйняття людьми свого положення в житті залежно від культурних особливостей і системи цінностей та в зв'язку з їхніми цілями, очікуваннями, стандартами, турботами». До системи оцінювання ВООЗ включають параметри, зображені на таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Критерії оцінювання ВООЗ

Категорія	Параметри
Фізичні	Енергійність, втома, фізичний дискомфорт, сон, відпочинок
Психологічні	Самооцінка, концентрація, позитивні та негативні емоції, переживання, мислення
Рівень незалежності	Працездатність, залежність від ліків і лікування
Життя в суспільстві	Щоденна активність, соціальні зв'язки, суспільна значущість, професіоналізм
Довкілля	Житло та побут, безпека, довкілля, доступність інформації, екологія (клімат, забрудненість, густина населеність)
Духовність та особисті переконання	Внутрішній світ людини, моральний стан, духовні цінності, задоволення безкорисливих духовних потреб, духовні стани та почуття, життєвий орієнтир

Попри те, що більшість параметрів, за якими ВООЗ оцінюють якість життя, стосуються здоров'я населення, організація схильна до думки, що якість життя є більш суб'єктивним аспектом і повинна включати в себе інші складові. Категорія психологічних параметрів розглядає якість життя з позиції відчуттів

людини стосовно її життя та морального стану. Не зважаючи на те, що підхід оцінювання ВООЗ включає в себе кілька категорій, він є доволі суб'єктивним.

У 80-і роки XX ст. широкого поширення набули дослідження, які були спрямовані на вивчення якості життя соціально-вразливих категорій населення з боку впливу на них різноманітних хвороб та фізичних обмежень. Ця характеристика якості життя оцінює його з точки зору медицини і включає в себе такі напрями:

А) Дослідження специфічних патологій та інших особливостей стану здоров'я суспільства;

Б) Неспецифічні дослідження, за якими здійснюється оцінка відповідно до стану психологічного та фізичного стану здоров'я, факторів соціального впливу та оточення

За таким підходом як результат, можна отримати аналітичні відомості щодо загального уявлення про якість життя. Французькі дослідники для оцінки якості життя в категорії охорони здоров'я аналізують такі показники: якість здоров'я, : профіль больових відчуттів, профіль здоров'я Дюка, індекс відчутного здоров'я Ноттінгема, ЄвроКол, PQVS, SF-36. [68] У дослідженнях наступних років категорію якості життя, з точки зору здоров'я, почали досліджувати на основі відчуттів людей.

Соціальна категорія розглядає якість життя як наявність заняття, яке дає змогу отримати фінансову незалежність, але при цьому не призводить до відокремлення від суспільства, а також сприяє всебічному розвитку особистості. Після появи таких досліджень об'єктивні індикатори дослідження якості життя доповнилися суб'єктивними відчуттями представників суспільства.

Новим етапом розвитку досліджень поняття стала конференція в Нідерландах 1993 року. Там вперше обговорили включення ще одного аспекту якості життя- впливу на неї розвитку сучасних інформаційних технологій. Сучасна людина використовує великий обсяг інформаційних продуктів, вони

стають все більш доступними та помітно впливають на її життя. Розвиток цієї категорії призвів до появи таких понять, як «інформаційна політика», «інформаційна бідність», «інформаційна безпека» та багато інших.

Значна увага якості життя приділяється ООН при обговоренні питань людського розвитку. Як результат, виникла концепція якості життя, де в центрі уваги знаходиться людина і ідеї гуманістичного суспільства. Дослідження поняття, які проводяться у всьому світі, перейшли у міждисциплінарні, адже приділяють увагу різноманітним напрямам життєдіяльності людини. В дану концепцію входять фактори, спрямовані на задоволення потреб людей, чим забезпечують розвиток взаємодії людини та природи. Основною метою концепції якості життя є підвищення умов праці; підвищення рівня виробництва та споживання екологічно чистих продуктів; забезпечення здоров'я суспільства – як фізичної, так і моральної його складових. У 1960 році було здійснено перші кроки до створення системи показників вимірювання якості життя. Робоча група ООН підготувала доповідь про принципи створення цих показників на міжнародному рівні. Рівень життя спочатку визначали індексом заробітної плати, а пізніше – індексом прожиткового мінімуму та індексом споживчих цін. Усі ці показники є важливими, але не дозволяють здійснити всебічну характеристику якості життя населення. У 1978 році було оновлену систему факторів, куди включили 12 основних груп, зображених на рисунку 1.2.

Із поняттям якості життя тісно пов'язують концепцію людського розвитку та вважають її одним із найбільших досягнень людської цивілізації. Створення цієї концепції було ініційовано Програмою розвитку ООН.

Основною метою створення концепції людського розвитку було сприяння розвитку людства у масштабі всього світу. Для зручного виміру економісти Мегнад Десаї та Амартья Сен запропонували використовувати індекс людського розвитку. Її основні складові: довголіття, освіченість, матеріальний добробут —

формують умови для всебічного розвитку потенціалу людини, які стають основою для формування соціально-економічної політики кожної держави.

Рисунок 1.2 – Основні показники оцінки якості життя

Усі три виміри індексу людського розвитку є надзвичайно важливими і дозволяють відобразити усі ключові процеси людського розвитку. Вимірювання довголіття дозволяє оцінити можливість населення прожити довге і здорове життя. Між довголіттям і здоров'ям людей не завжди існує прямий зв'язок, адже навіть зараз в Україні внаслідок війни гине велика кількість молодих людей, які не мали ніяких проблем зі здоров'ям. Так само і навпаки, розвиток медицини в наш час допомагає продовжити життя людей із хронічними захворюваннями не на один десяток років. Не зважаючи на усі ці обставини, збільшення тривалості життя є дуже бажаним для суспільства. Значення продовження життя полягає у загальній переконаності у тому, що тривале життя цінне як саме по собі, так і з огляду на різні непрямі переваги, тісно пов'язані з більшою тривалістю життя, наприклад, з огляду на можливість більше скористатися перевагами освіти, високого рівня життя і т. ін. Для вимірювання довголіття використовують показник середньої очікуваної тривалості життя при народженні. Саме цей показник є одним із найпоширеніших у світовій статистиці. Середня очікувана тривалість життя при народженні характеризує середній показник тривалості

життя стосовно новонароджених у даному році, якщо б їм довелося прожити все життя в умовах даної інтенсивності смертності.

Показник освіченості є дуже важливим, адже дозволяє оцінити не лише ступінь здатності людей набувати знання, але і їх здібності для повноцінної та всебічної участі в житті сучасного суспільства та значимого власного внеску в це життя. В сучасних умовах важливість освіченості має особливе значення, адже вона відіграє роль у науково-технічному прогресі та інтелектуалізації праці. Такий показник є комплексним і складається із двох компонентів- рівня грамотності серед дорослого населення та загальної частки учнів у загальній чисельності населення певного віку. Роль цього показника ґрунтується на тому, що грамотність є необхідною передумовою отримання освіти. Через це, показнику грамотності надається більша вага ($2/3$) серед комплексу складових освіченості. Щодо економічно розвинутих країн, то рівень грамотності — лише мінімальна характеристика освіченості населення. Тому цей показник у межах того самого виміру освіченості доповнено показником сукупної частки учнів (сукупного валового контингенту учнів, або повноти охоплення навчанням). Цій другій складовій показника рівня освіченості надається менша вага ($1/3$). Сукупна частка учнів розраховується як відношення загальної чисельності людей, які розпочали навчання на всіх рівнях (від початкової школи до післядипломної освіти) впродовж певного року до загальної чисельності населення відповідного віку. Межі цього віку зазвичай беруться від 5 до 24 років, але в конкретному випадку можуть залежати від країни.

Показник матеріального рівня є найбільш складним компонентом. Він повинен відображати наявність доступу людей до матеріальних ресурсів, які є необхідними для гідного існування, сюди також включають ведення здорового способу життя, участь у суспільному житті, обмін інформацією між людьми, забезпечення територіальної та соціальної мобільності. ПРООН наголошує, що матеріальний стандарт життя (або персональне багатство) лише відкривають для

людини можливості, однак не визначають використання цих можливостей. Тобто це засіб, що розширює можливості вибору, але не сам вибір. Матеріальний рівень життя у розрахунку ІЛР характеризується скоригованим реальним (розрахованим за паритетом купівельної спроможності національної валюти) валовим внутрішнім продуктом (ВВП) на душу населення. Над знаходженням більш зручного показника досі ведеться робота, адже цей показник обирався для отримання зручних і точних статистичних даних для більшості країн, а не обґрунтованістю його як критерія людського розвитку.

Індекс людського розвитку фахівці ПРООН разом із групою незалежних міжнародних експертів розраховують щорічно (таблиця 1.2) та включають його у свою Доповідь про стан людського розвитку. При роботі дослідники користуються статистичними даними міжнародних організацій, які надають як кількісну, так і якісну інформацію. За отриманими результатами роблять висновки про ступінь досягнень прогресу у процесах розвитку різних країн, здобутки, недоліка та проблеми, що потребують термінових вирішень.

Таблиця 1.2 – Характеристика складових Індексу людського розвитку

Індекс людського розвитку			
<i>Індекс вимірювання</i>	Індекс середньої тривалості життя	Індекс освіти	Індекс ВВП
<i>Показники</i>	Очікувана тривалість життя	Рівень освіти Освіченість дорослого населення	ВВП на душу населення
<i>Вимір</i>	Довголіття та здоров'я	Знання	Гідний рівень життя

Будь-який метод оцінки якості життя населення має свої переваги та недоліки. Велика кількість наявних методів дозволяє обирати найкращий варіант відповідно до потреб кожної держави.

Поняття «якість життя» має давню історію розвитку. Його вивчення розвивалося відповідно до часу та умов життя, за яких жило суспільство у той чи інший момент. Вплив технічного прогресу все більш відчутно накладає свій слід на розвиток цієї категорії і досі.

Попри те, що науковці мають різні думки щодо дослідження та оцінки, вони погоджуються, що розглядати якість життя потрібно з точки зору різних наук та напрямів. Поняття є дуже складним і багатокомпонентним. Саме через це дослідникам важко прийти до єдиного визначення та системи оцінювання якості життя.

Оцінка якості життя населення є дуже важливим інструментом соціально-економічної складової політики кожної держави і дозволяє оцінити велику кількість показників, серед яких: аналіз поточної ситуації у сфері соціального розвитку; дослідження орієнтирів на майбутнє; оцінка рівня бідності; визначення ролі держави у міжнародному прогресі; порівняння міжрегіональних показників рівня і якості життя населення. На даний момент не існує єдиного підходу, яким користувалися б усі країни світу, але кожна обирає зручний підхід, відповідно до наявних статистичних даних та умов життя населення.

На щастя, майже кожна держава світу прагне забезпечити високу якість життя населення і проводить для цього велику кількість заходів у сфері соціальної політики. Забезпечення високої якості життя є не лише завданням кожної держави окремо, а і усього людства загалом.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ТА ОЦІНКА ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

2.1 Аналіз показників якості життя населення України

Процес оцінки якості життя населення є дуже комплексним і тісно пов'язаним із багатьма сферами життя людства. При його дослідженні слід проаналізувати систему показників, які обираються для проведення оцінки та інші показники, що є інформативними для визначення рівня якості життя населення.

У процесі оцінки якості життя населення зазвичай використовують два підходи, що мають різні призначення. В одному випадку, оцінювання здійснюється для порівнянь з іншими державами, а в іншому- для прийняття рішень на державному рівні.

При дослідженні якості життя населення варто врахувати поточний стан державної економіки. У липні 2022 року Національний банк України опублікував Інфляційний звіт, публікацію якого до цього було припинено у зв'язку із невизначеністю у економічній ситуації нашої держави. Рівень невизначеності залишився високим, але помітно знизився порівняно із станом на початку повномасштабного вторгнення Росії на територію України. Цей документ є першим офіційним прогнозом щодо розвитку економіки під час повномасштабної війни. За даними досліджень помітно, що економіка починає відновлюватись і за прогнозами експертів, вже в найближчі роки вона повернеться до стабільного зростання. Рівень інфляції стрімко зростає, адже значно підвищилась ціна на енергоносії, але з наступного року очікується її сповільнення. Також відбулися зміни на ринку праці, він почав пожвавлюватись, але наразі людей в пошуку роботи більше, ніж вакансій.

З початком повномасштабного вторгнення економіка України зазнала шокового стану. Багато великих підприємств змушені були зупинити свою роботу, адже деякі з них розташовані на територіях, які зазнали тимчасової окупації. Певні частина підприємств була знищена фізично. Через блокаду Чорного моря погіршився рівень експорту основної групи товарів. Це все призвело до зменшення інвестицій в економіку.

Велика частина населення вимушено виїхала за кордон, тим самим зменшивши попит на товари та послуги всередині держави. Інша частина населення скоротила витрати на товари та послуги першої необхідності. Попри всі складнощі, уряд застосував низку заходів для підтримки економіки. Було знижено податки, надано фінансову допомогу вимушено переміщеним особам, підприємцям. Національний банк здійснив заходи із фіксації національної валюти задля того, аби втримати рівень інфляції під контролем.

Безперечно, війна призвела до стрімкого падіння економіки і її повного переходу до воєнного напрямку. З іншого боку, підприємці та звичайні люди почали адаптуватися до умов, що виникли. Велика кількість підприємств перемістилася на більш безпечні території держави з районів, де велися бойові дії. Попри усі небезпеки, аграрії забезпечили проведення посівної. Держава змогла урегулювати питання експорту зерна, тим самим збільшивши бюджет. З кожним тижнем збільшується експорт української продукції за кордон, налагоджується співпраця із новими країнами-партнерами. Велика частина населення, що вимушено виїхала з України, вже повернулася назад. Однак, очікувати стрімкого відновлення економіки поки що не варто. Динаміка змін експорту товарів (у % до відповідного періоду попереднього року) зображена на рисунку 2.1.

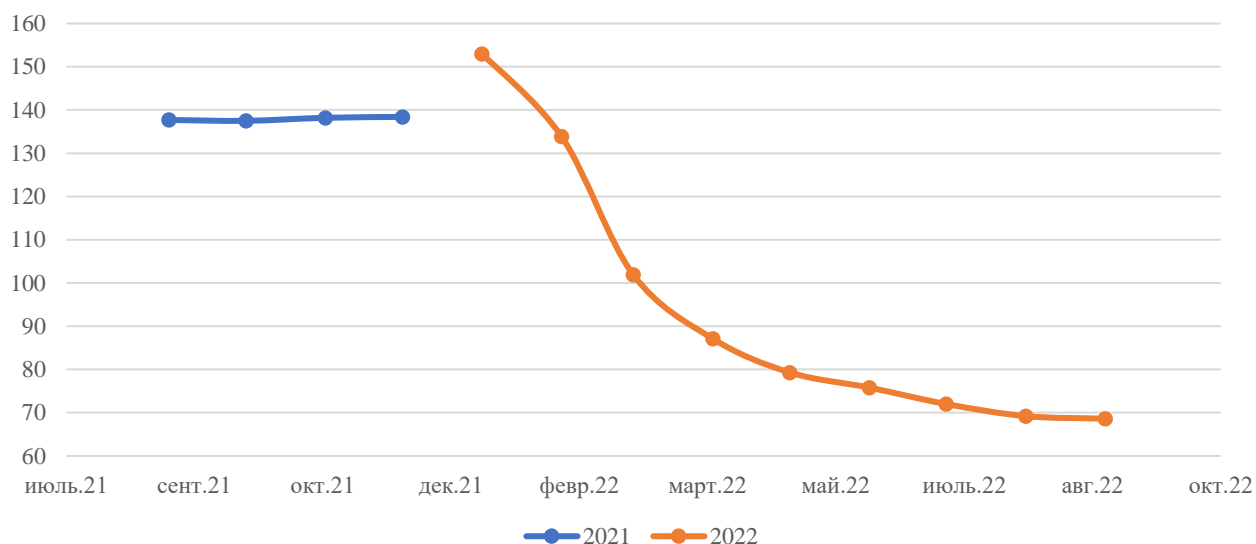

Рисунок 2.1 – Динаміка змін експорту товарів

Очевидно, що рівень експорту порівняно із показниками 2021 року значно знизився. За офіційними даними, показники експорту впали на 31,4%.

При здійсненні оцінки якості життя населення варто зазначити, що не існує єдиної універсальної системи для усіх держав світу. Кожна держава має певні особливості соціально-економічного розвитку, які потрібно враховувати при побудові системи показників. Основною метою створення такої системи є моніторинг якості життя для застосування певних змін на державному рівні. Від цілі, яку має ця оцінка, залежить вибір системи індикаторів. До концептуальних основ такої системи належать:

1. Ступінь охоплення усіх сфер життя людини, що є важливими при оцінюванні.
2. Рівень національної відповідності. Цей показник є пріоритетним, адже система оцінки повинна відповідати потребам та інформаційним можливостям України.
3. Чітка структура. Система показників повинна бути створена таким чином, аби їх можна було групувати у блоки відповідно до сфер людської життєдіяльності.

4. Динамічність. Система повинна бути адаптивною до змін та залишатися дієвою не лише для оцінки існуючих показників, а і для оцінки перспективи

5. Можливість отримання зворотнього зв'язку. Повинна існувати можливість отримання відповідей від громадян та участь їх у прийнятті рішень.

6. Відповідність чисельних показників. Система повинна містити індекси та структури субіндексів, які дозволять структурувати інформацію за числовими показниками.

При оцінюванні якості життя варто обирати такі індикатори, які допоможуть здійснити дослідження з урахуванням різноманітності людського життя. Для забезпечення коректної оцінки існує національна матриця індикаторів, яка є максимально адаптованою до статистичних даних держави. Перш ніж перейти до системи оцінювання, варто розглянути дії, які проводяться для забезпечення якості життя. Умовно джерела забезпечення якості життя поділяються на ті, що виникають як наслідок діяльності держави, та ті, що виникають від зусиль громадян. Дії держави обумовлюються економічними можливостями, становищем населення, станом ринку праці. При цьому, активність населення у суспільно-економічній сфері у значній мірі залежить від умов, які надає держава. Однак, не зважаючи на більший обсяг впливу держави, ефективність її дій є меншою, аніж діяльність громадян. Збільшення рівня економічного зростання, фінансування різноманітних сфер та програм є менш вагомим для підвищення якості життя, аніж зростання рівня доходів населення. Разом із тим, кожна людина має своє бачення бажаної якості життя і може оцінювати можливості забезпечення бажаного рівня у своїх умовах існування.

При створенні національної матриці індикаторів якості життя зручним є розподіл показників на три групи:

1. Стан. Кількісний вимір середовища, характеристика досягнутого стану життя і оцінка якості життя.

2. Поточна ситуація. Опис поточного стану якості життя, виходячи з того, що він формується із спільної діяльності держави та суспільства.

3. Самооцінка. Суб'єктивна оцінка з боку самого населення, характеристика якості окремих сфер життя, доступ людини до ресурсів, що необхідні для життя.

Розглянувши ці три групи показників, очевидним є те, що висока якість життя може бути досягнута лише при умові їх гармонійної взаємодії. У разі, якщо існує дисбаланс у групах цих компонентів можуть вказувати на проблему досягнення високої якості життя у конкретний момент. Поєднання і взаємодія цих показників можуть виникати варіанти розвитку подій, зображені на рисунку 2.2.

Суб'єктивна ОЦІНКА	Об'єктивна ситуація	
	Добре	Погано
Добре	Благополуччя	Адаптація
Погано	Дисонанс	Відторгнення

Рисунок 2.2 – Матриця стану якості життя населення [10]

З таблиці видно, що у разі поєднання позитивних суб'єктивної та об'єктивної оцінок, у населення виникає відчуття благополуччя і задоволеності якістю життям. У поєднанні негативних оцінок виникає відчуття відторгнення та незадоволеності. Так само і в інших поєднаннях оцінок виникають інші варіанти: у разі адаптацій, населення пристосовується до умов, що існують в даний час «щасливі бідні люди». При розвитку подій у напрямі дисонансу, як результат, виникає невідповідність між якістю життя, яку очікує мати населення і рівнем якості життя, який вони мають, тобто об'єктивно позитивна ситуація у суб'єктивній площині сприймається у негативному ключі.

Зупинімося детальніше на показниках середовища життя, які змінюються в залежності від сфер життя людини. Виділяють чотири таких середовища: природне, соціальне, економічне та суспільно-політичне. Згідно особливостям

впливу на якість життя згаданих середовищ, виділяють чотири підсистеми якості життя: особисте, сімейне, громадське та трудове життя і їх якість (див. рис.1.1).

Оскільки усі чотири середовища є надзвичайно важливими у оцінюванні якості життя, на них варто зупинитися детальніше. Найвагомим у формуванні високого рівня якості життя є економічне середовище, яке включає в себе стан економіки, рівень добробуту населення, стан ринку праці, рівень зайнятості населення). Збалансованість у державній системі видатків та доходів є основою забезпечення високого стандарту якості життя.

Останніми десятиріччями відбувся значний стрибок у розвитку усіх сфер життя. Суспільство протягом тривалості життя одного покоління стало свідком еволюції власного добробуту, що тим самим призвело до розширення спектру людських потреб. Наведімо приклад, ще 40 років тому автомобілі вважалися предметом розкоші, який могли дозволити собі лише заможні люди. Зараз же, це зручний спосіб пересування і предмет першої необхідності для багатьох людей. Стосовно трудової сфери, працівники висувають все більшу кількість вимог до умов праці, серед яких дотримання безпеки праці на підприємстві, цікавість виконуваних задач, збалансований розподіл робочого та вільного часу, зручне розташування місця роботи. На це значною мірою впливає приклад країн, які вважаються більш розвиненими у тій чи іншій сфері. До прикладу, громадяни нашої держави мають можливість роботи за кордоном або у режимі онлайн у іноземних компаніях. Стандарти до умов праці, які висуваються там значною мірою підвищують подальші очікування людей до умов праці у своїй державі, що спонукає державу та підприємців проводити відповідні зміни та покращення. Одними з найважливіших передумов покращення якості життя є вирішення проблем макроекономічного рівня, забезпечення робочими місцями економічно активного населення та як наслідок досягнення матеріального благополуччя суспільства.

Для здійснення оцінки якості життя населення запропоновано виділити вагомі показники кожної із сфер людської життєдіяльності та їх числові характеристики у таблицях 2.1-2.4.

Таблиця 2.1 – Оцінка економічного середовища життя населення

Показник	2017	2018	2019	2020	2021
Економічне середовище					
<i>Економіка</i>					
ВВП (млрд. грн)	2983,9	3560,6	3977,2	4222,0	5459,6
Індекс споживчих цін (до попереднього року, %)	114,4	110,9	107,9	102,7	109,4
Рівень зайнятості працездатного населення (% до населення відповідної вікової групи)	64,5	66,1	67,6	65,6	65,3
Рівень безробіття населення працездатного віку (% до робочої сили відповідної вікової групи)	9,9	9,1	8,6	9,9	10,3
Середньомісячна номінальна заробітна плата (грн)	7104	8865	10497	11591	14014

Проаналізувавши дані економічних показників за період 2017-2021 років, видно що попри збільшення ВВП та рівня номінальних заробітних плат, споживчі ціни у 2021 також значно виросли порівняно із минулим роком. Окрім цього, підвищується рівень безробіття серед населення, у 2021 році він досягнув найбільшого показника за останні 5 років. Необхідно зупинитися на процесі зміни реального наявного доходу у населення. За даними Державної служби статистики України цей показник за останні роки мав таку динаміку (рисунок 2.3).

За графіком видно, що рівень зростання доходів населення за останні роки зменшується. Економічна сфера потребує проведення діяльності для покращення її стану. Навіть без аналізу статистичних даних зрозуміло, що показники економічного середовища у 2022 році значно знизяться. На це значним чином

вплинуло те, що держава знаходиться у стані війни та зосереджує більшість ресурсів саме у військову сферу. Прискорити відновлення економічних показників стане реально у випадку, якщо міжнародні партнери і надалі братимуть участь у наданні допомоги Україні у всіх сферах життєдіяльності. Очевидно, що зараз, у час війни, допомога держав-партнерів має велике значення та допомагає тримати економічне становище на прийнятному рівні.

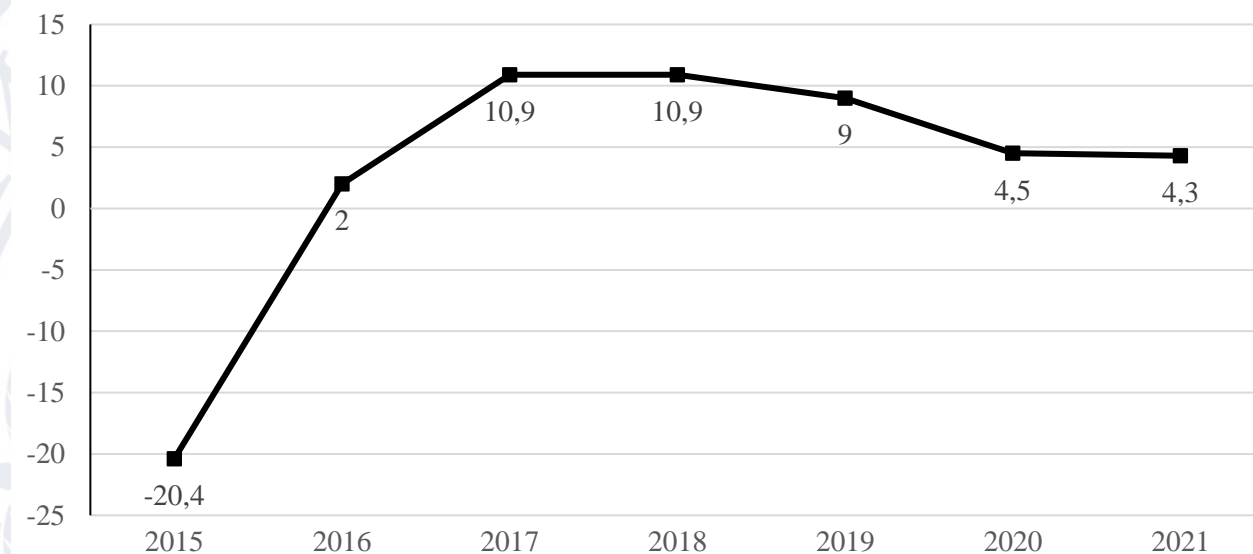

Рисунок 2.3 – Зміна реального наявного доходу (у % до попереднього року)

Іншою не менш важливою складовою оцінки якості життя є природне середовище. Воно охоплює стан екології, екологічну ситуацію та її оцінку. Природне середовище тісно пов'язане із умовами виробничої діяльності та умов проживання людей. Кожна людина знаходиться у взаємодії із ним, використовуючи та перетворюючи його ресурси. З одного боку, природне середовище є основою, яка забезпечує умови якості життя людини, а з іншого боку, її стан залежить від технічного прогресу і негативних наслідків його застосування та від раціональності використання ресурсів самою людиною.

Безумовно, підвищення рівня добробуту та задоволення потреб людини є дуже важливим для високих стандартів якості життя, проте часто підвищення якості однієї сфери життя призводить до погіршення іншої. Прикладом слугує

зв'язок, описаний вище. Збільшення кількості автомобілів у власності людей окрім задоволення їх потреб призводить до все більшого забруднення атмосфери вихлопними газами. Разом із тим, збільшення обсягів забруднення природного середовища призводять до погіршення здоров'я людей, тим самим погіршуючи якість складової соціального середовища.

Забруднення планети доволі швидко прогресує, що призводить до високого ступеня занепокоєності цим представників міжнародних спільнот. ПРООН щороку приділяють все більше уваги проблемі забруднення довкілля у Доповіді про людський розвиток. Погана якість природного середовища призводить до скорочення тривалості життя населення планети та зменшує біологічне різноманіття. Прогнози дослідників з цього приводу є доволі негативними і ця сфера потребує активних дій з боку держав та кожної людини особисто.

Під час дії воєнного стану, Державна служба статистики призупинила оприлюднення певної статистичної інформації, що призвело до відсутності даних щодо показників. Однак, наявна інформація дозволяє зробити певні висновки (таблиця 2.2).

Протягом досліджуваного періоду зберігається тенденція поступового зниження кількості викидів забруднюючих речовин у атмосферу. У 2021 році відбулося зниження цього показника на 10% порівно із 2017 роком. Така динаміка вказує на те, що усі заходи, що спрямовані на покращення стану природного середовища в Україні мають високу ефективність. Серед них можна виділити активну популяризацію використання екологічних транспортних засобів- електромобілів, велосипедів, електросамокатів та інших. Використання такого транспорту набуває все більшої популярності з кожним роком.

Таблиця 2.2 – Оцінка природного середовища життя населення

Показник	2017	2018	2019	2020	2021
Природне середовище					
Викиди забруднюючих речовин у атмосферне повітря (тис.т.)	4230,6	4121,2	4119,0	3675,3	3788,8
Утворення відходів I-III класів небезпеки (тис. т.)	605,3	627,4	533	532	Дані відсутні
Капітальні інвестиції на охорону навколишнього природного середовища (млн. грн)	11025,5	10074,3	16255,7	13239,6	Дані відсутні

Така ж динаміка зменшення стосується і показника утворення відходів I-III класів небезпеки. Порівняно із 2017 роком, у 2020 році число утворення відходів знизилося на 12%. На зниження цих показників, безумовно, вплинуло збільшення капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища. У 2019 році їх сума збільшилася на 38% порівняно із попереднім роком, однак вже у 2020 зменшилася на 19%.

У 2021 році збільшився обсяг викидів забруднюючих речовин у атмосферне повітря попри те, що минулі 4 роки зберігалася тенденція зниження цього показника. Враховуючи наслідки війни, можна припустити, що за даними 2022 року показники природного середовища значно погіршаться. Велика кількість вибухів, згорілої техніки, частин боєприпасів викликають забруднення землі та води, наповнюють повітря токсичними елементами.

Непрямі наслідки бойових дій проти навколишнього природного середовища походять не від пожеж чи вибухів снарядів, а від, наприклад, відключення електроенергії в шахтах, які мають відкачувати воду. Без

електроенергії насоси не працювали б, а шахти були б затоплені токсичними та радіоактивними відходами, які могли б просочитися в ґрунтові води. Велика кількість лісів та природних територій залишається замінованою. За прогнозами експертів, на її повне розмінування доведеться витратити не один рік.

Забезпечення гідного життя на рівні суспільства, захист інтересів різних його прошарків є важливою складовою суспільно-політичного середовища. Його важливими показниками є громадянська активність та розвиток суспільно-політичної ситуації. Ця складова якості життя є важливою частиною забезпечення соціальної стабільності. Для її забезпечення державами проводяться різноманітні заходи, зосереджені на соціальній політиці та високому рівні уваги до стану освіти та охорони здоров'я. Щодо проявів кожної окремої людини, важливим є забезпечення можливості вільно висловлювати власну думку щодо політичних уподобань та громадянської позиції. Безперечно, розвиток суспільства призводить до покращень у суспільно-політичній сфері, однак навіть у наш час є держави, де висловлення громадянами власної політичної позиції, яка спрямована проти діючої влади, карається законом.

Важко усвідомити, що населення деяких держав у ХХІ ст. вимушене жити в умовах жорстких обмежень під страхом фізичної розправи. В той час, як у одній країні розвивається демократія у всіх її проявах, коли громадяни беруть активну участь у суспільно-політичному житті своєї держави, мають право на вільне висловлення власної думки, політична верхівка держав-сусідів силою карає власних громадян за прояв їх власної позиції, тим самим порушуючи права людини. Безперечно, хоч такі держави і є територіальними сусідами, мають схожі мови, кліматичні умови, рівень економічного розвитку, проте у суспільно-політичному середовищі між ними є велика прірва.

Показники суспільно-політичного середовища зазнали незначних змін. У 2021 році спостерігалось збільшення кількості громадських організацій, кількість інших організацій майже не змінилася (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3 – Оцінка суспільно-політичного середовища життя населення

Показник	2017	2018	2019	2020	2021
Суспільно-політичне середовище					
Кількість релігійних організацій	35919	36184	36739	36796	37049
Кількість політичних партій	15792	15514	15336	15322	15383
Кількість громадських організацій	80112	84199	88482	88882	92470

Кількість релігійних організацій у 2021 зросла на 4% порівняно із 2017 роком. Таке щорічне зростання вказує на те, що релігійне життя в Україні активно розвивається, а не стоїть на місці. Попри те, що кількість юридичних осіб, що зареєстровані як політична партія залишається майже незмінною, проте, кількість громадських організацій збільшується. В середньому, щорічно їх кількість збільшується на 5%.

Київським міжнародним інститутом соціології було проведення опитування щодо задоволеності населення роботою уряду. Від 2020 року цей відсоток значно підвищився, так у 2019 році він становив 49%, а у 2020 вже 70%.

Найбільш комплексним у своїх проявах є соціальне середовище людської діяльності (таблиця 2.4). Воно включає в себе здоров'я населення, освіту, рівень безпеки, культури, житлові умови та транспорт. Під поняття соціального середовища зазвичай розуміють якість соціальної інфраструктури. Це середовище є надзвичайно важливим у формуванні якості життя, адже люди стикаються із його проявами щоденно.

Таблиця 2.4 – Оцінка соціального середовища життя населення

Показник	2017	2018	2019	2020	2021
Соціальне середовище					
<i>Здоров'я</i>					
Видатки бюджету на охорону здоров'я (млн грн)	102392,4	115852,0	128384,6	175789,7	204121,8
Кількість лікарняних закладів (тис.)	1,7	1,7	1,6	1,6	1,2
Кількість лікарняних ліжок (тис.)	309	302	295	275	245
Кількість лікарів усіх спеціальностей (тис.)	186	186	185	180	144
Очікувана тривалість життя при народженні, жінки (років)	76,78	76,72	76,98	76,22	74,36
Очікувана тривалість життя при народженні, чоловіки (років)	67,02	66,69	66,92	66,39	65,16
<i>Освіта</i>					
Загальноосвітні навчальні заклади (тис.)	16,2	15,5	15,2	14,9	14,0
Заклади вищої освіти	661	652	619	644	634

Продовження таблиці 2.4

<i>Безпека</i>					
Всього виявлено кримінальних правопорушень (тис.)	523,9	487,1	444,130	360,622	321,443
Всього засуджено осіб (тис.)	76,8	73,7	70,4	67,5	64,1
<i>Культура</i>					
Бібліотеки (тис.)	16,8	16,6	16,2	16,1	Дані відсутні
Кількість обслугованих туристів, за видами туризму (тис.)	2806	4557	6132	2360	Дані відсутні
<i>Житло</i>					
Загальний житловий фонд (млн м2)	984,8	993,3	1011,4	1014,8	Дані відсутні

Безперечно, якість соціального середовища знаходиться не на найвищому рівні. Попри те, що у 2021 році видатки на сферу охорони здоров'я збільшилися на 50%, однак це недостатньо впливає на якість надання послуг у цій сфері. Значне збільшення видатків у цю сферу відбулося у 2020 році, із початком пандемії COVID-19. Попри високий попит, кількість лікарняних ліжок у 2021 році порівняно із 2017 зменшилася на 20%. Система охорони здоров'я пройшла неабияке випробування масовим захворюванням та збільшенням кількості хворих. Лікарняні заклади мають недостатній рівень матеріального забезпечення,

а кількість спеціалістів зменшується. Іншим важливим показником є зниження очікуваної тривалості життя при народженні. Тенденція зменшення продовжується щорічно. Попри чисельне зменшення, сфера охорони здоров'я за останні кілька років зазнала помітних змін. Відбулося реформування медичної системи, завдяки якому пацієнти почали підписувати декларації їх своїм сімейним лікарем. Разом із цим система охорони здоров'я зазнала цифрових інновацій. З'явилася електронна система, в якій зберігається інформація пацієнтів та здійснюється взаємодія із лікарями. Це значно спростило процес отримання медичних послуг. Іншим важливим нововведенням стало запровадження лікарняних листів у електронній формі. Це вплинуло на швидкість та зручність отримання пацієнтами цієї послуги.

У зв'язку із фінансовою кризою, все менша кількість людей може дозволити собі навчатися у вищих навчальних закладах. У 2019 році відбулося різке зменшення кількості вищих навчальних закладів на 5% порівняно із попереднім роком. Ціни на отримання освіти ростуть, а кількість державних місць стрімко скорочується. Зменшення кількості вищих навчальних закладів здійснюється для підвищення їх якості, але не завжди вдається цього досягнути. Однак, разом зі зменшенням державних закладів, збільшується кількість приватних, якість надання освіти у яких не регулюється державою на високому рівні. Попри високу вартість навчання, ціни на проїзд у різних видах транспорту до місця навчання зростає, також не кожен студент може дозволити собі проживання у великому місті. Ці фактори негативно впливають на якість життя населення, адже на даний момент все частіше спостерігається ситуація, коли знання, що надає вищий навчальний заклад не є достатніми для подальшого працевлаштування, а фінансове становище спонукає працевлаштуватися якомога скоріше. Через це певна частина населення не отримує вищу освіту, обираючи місце роботи, де вища освіта не є необхідною. Нажаль, у наш час отримана вища

освіта не дає гарантій на працевлаштування. У таблиці 2.5 представлена динаміка зайнятого населення за професійними групами у період 2017-2021 років:

Таблиця 2.5 – Динаміка зайнятого населення (тис. осіб)

Професійні групи	2017	2018	2019	2020	2021
Законодавці, вищі державні службовці, керівники, менеджери (управителі)	1234,9	1320,4	1330,3	1269,3	1261,0
Професіонали	2890,2	3012,3	2976,9	2854,2	2813,2
Фахівці	1831,1	1832,8	1918,8	1871,3	1846,0
Технічні службовці	477,1	474,8	531,2	510,5	490,9
Працівники сфери торгівлі та послуг	2726,8	2739,8	2757,8	2633,6	2569,3
Кваліфіковані робітники сільського та лісового господарств	135,8	120,9	160,7	192,7	220,1
Кваліфіковані робітники з інструментом	1934,1	1902,0	2065,8	1959,9	1913,5
Найпростіші професії	3141,4	3131,0	2989,5	2848,7	2729,7
<i>Всього</i>	16156,4	16360,9	16578,3	15915,3	15610,0

З таблиці видно, що кількість людей, що займають вищі посади, зменшилася на 5% порівняно із рівнем 2019 року. Це вказує на те, що кількість робочих місць для випускників вищих навчальних закладів не збільшується. І загалом, рівень зайнятості населення помітно знижується. Однак, важливо розуміти, що роль вищої освіти для населення полягає не лише в підготовці робочих кадрів, а і для забезпечення всебічного розвитку людини.

Позитивні зміни спостерігаються у сфері безпеки. Кількість виявлених правопорушень з кожним роком зменшується. Порівняно із 2017 роком цей рівень знизився на 30%. Це свідчить про ефективність реформ, що проводить держава у безпековій сфері, а отже і впливає на підвищення безпеки громадян.

У сфері культури особливу різницю помітно між показниками сфери туризму. У 2020 році вони зменшилися на 62% порівняно із 2019 роком. Очевидно, що це відбулося через пандемію COVID-19 та як наслідок, суворі обмеження, в тому числі, у переміщеннях громадян. Життя населення помітно змінилося через застосування додаткових засобів безпеки, що сприяли зменшенню поширення захворюваності.

Щорічно ООН створює рейтинг найщасливіших країн, їх оцінюють за кількома показниками, зокрема: ВВП на душу населення, тривалість життя та сприяння корупції. Вже не один рік рейтинг очолюють скандинавські країни. Окрім числових показників, саме ці країни вважаються найкомфортнішими для життя, адже соціальна сфера розвинена на дуже високому рівні. Якість освіти від дошкільної до вищої окрім своєї якості вирізняється особливим психологічним комфортом для здобувачів. Ці держави створюють максимально безпечні та комфортні умови для свого населення. Громадяни отримують високі заробітні плати, сплачують велику кількість податків. З одного боку, це могло би призвести до невдоволення з боку суспільства. Проте, коли держава використовує податки громадян на покращення рівня їх життя, то в ході такої взаємодії якісно підвищується якість життя людей та зменшується рівень соціальної нерівності.

Здійснений аналіз середовищ якості життя населення дає змогу дійти висновку, що усі ці середовища знаходяться у тісній взаємодії. Виникнення дисбалансу у одному середовищі призводить до погіршення умов іншого. Таким чином, стає очевидним, що діяльність з підвищення якості життя повинна охоплювати його складові. Оцінивши показники різноманітних сфер життя, помітно що якість життя населення є не дуже високою. Для покращення ситуації державі варто здійснити низку рішень у різноманітних галузях, аби забезпечити гідні умови життя нації. Підсумовуючи, стає зрозуміло, що створення високих умов якості життя позитивно вплине не лише на якість життя населення, але і на місце держави у міжнародних колах.

2.2 Якість життя населення регіонів України

Окрім дослідження якості життя населення України загалом за останні 5 років, варто більш детально зупинитися на аналізі параметрів для усіх регіонів нашої держави. Показники якості життя населення для кожного з них є надзвичайно важливими для аналізу загальної ситуації в Україні. Основним і найважливішим показником є чисельність населення кожного з регіонів (рисunek 2.4), адже саме населення своєю діяльністю здійснює розвиток кожного регіону.

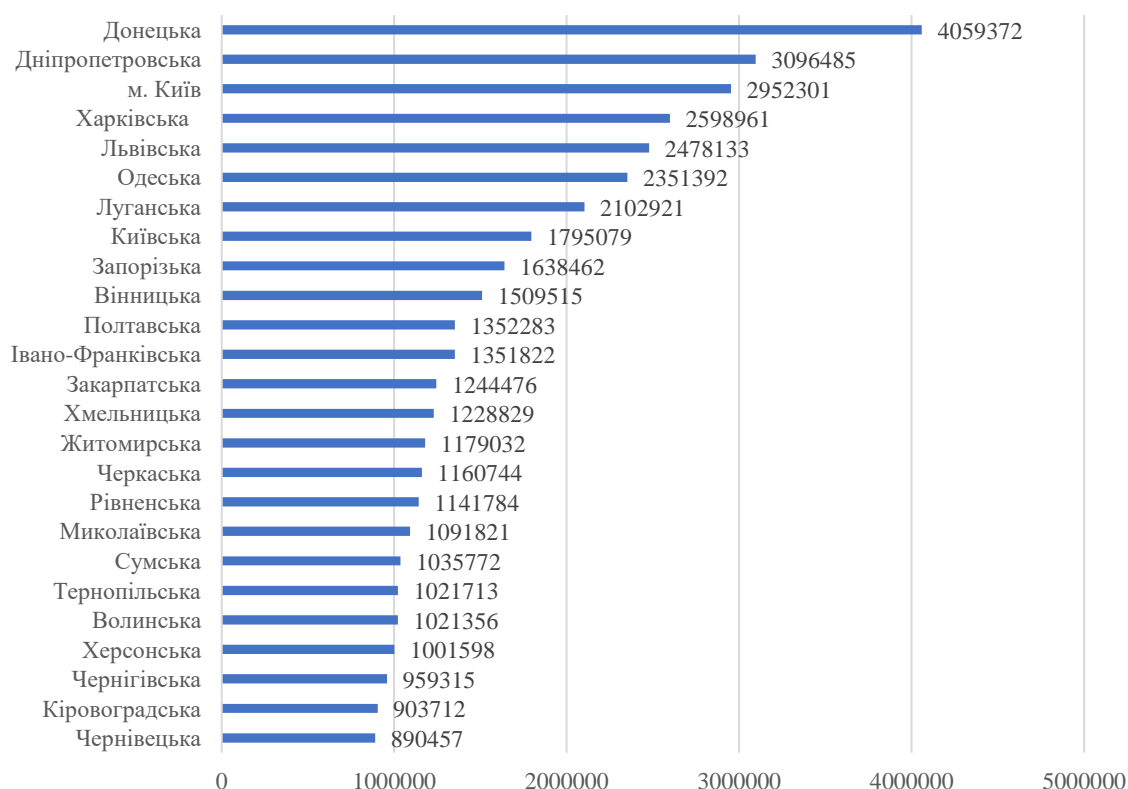
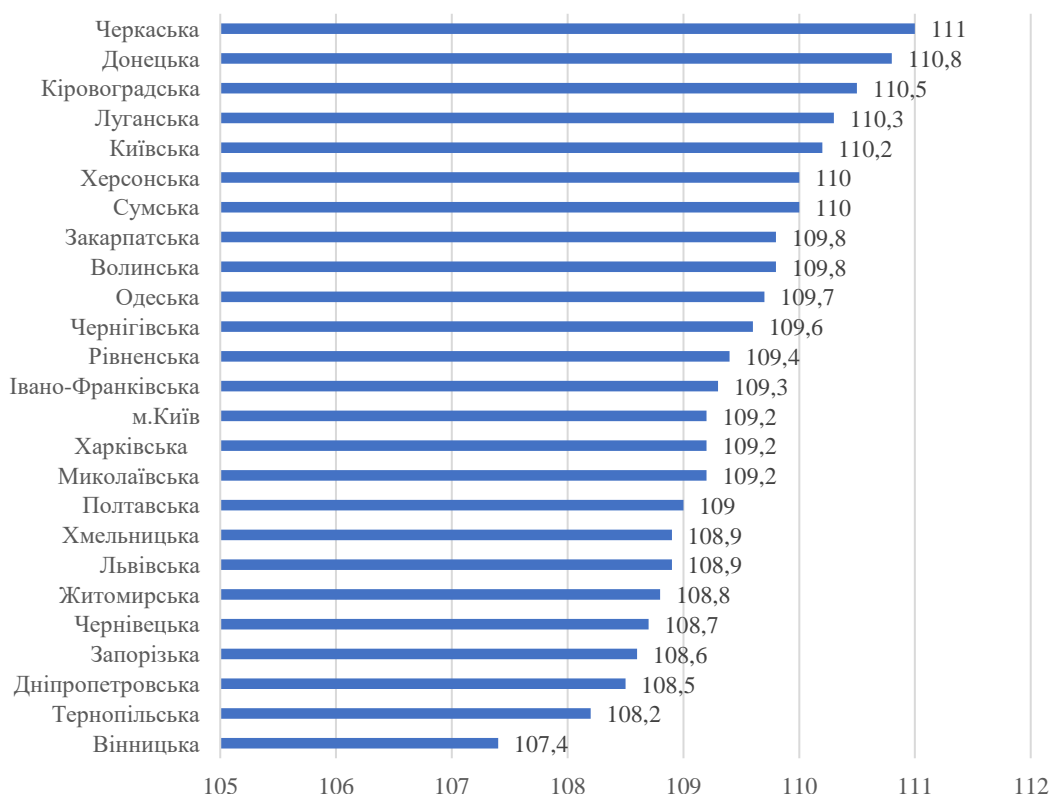

Рисунок 2.4 – Чисельність наявного населення за регіонами

З діаграми видно, що за даними 2021 року, найбільш густонаселеним регіоном є Донецька область. Чисельність населення цієї області становить близько 10% від загальної кількості населення України у 2021 році. Попри те, що за офіційними джерелами кількість населення Донецької області становить більше 4 мільйонів, підрахувати точну кількість наразі дуже важко. Певна частина територій знаходиться в тимчасовій окупації, що ускладнює процес

збору даних. В той ж час найменш густонаселеним регіоном є Чернівецька область. Чисельність населення становить лише 2% від загальної кількості. Таку невелику чисельність населення можна пояснити тим, що Чернівецька область є найменшою за розміром серед усіх областей України.

Економічна сфера є дуже важливим показником якості життя населення України. Кожен регіон має різні кліматичні умови, пріоритетні економічні галузі, виробництва та інші фактори, що впливають на стан його економіки. Перш за все, варто детальніше зупинитися на індексі споживчих цін у кожному з регіонів (рисуюнок 2.5).

Рисуюнок 2.5 – Індеси споживчих цін (у % до попереднього року)

Зважаючи на те, що наша держава є великою, споживчі потреби та звички населення різних регіонів різняться. Це пояснюється особливостями природно-кліматичних умов, економічного стану та інших факторів. Так, регіоном із найбільшим індексом споживчих цін у 2021 році стала Черкаська область, а з найменшим- Вінницька.

Іншим важливим показником економічного становища є середня заробітна плата штатних працівників по регіонах за місяць у 2021 році (рисунок 2.6). Для аналізу було взято середній рівень заробітних плат в грудні 2021 року. Він також відрізняється для кожного з регіонів за рядом причин.

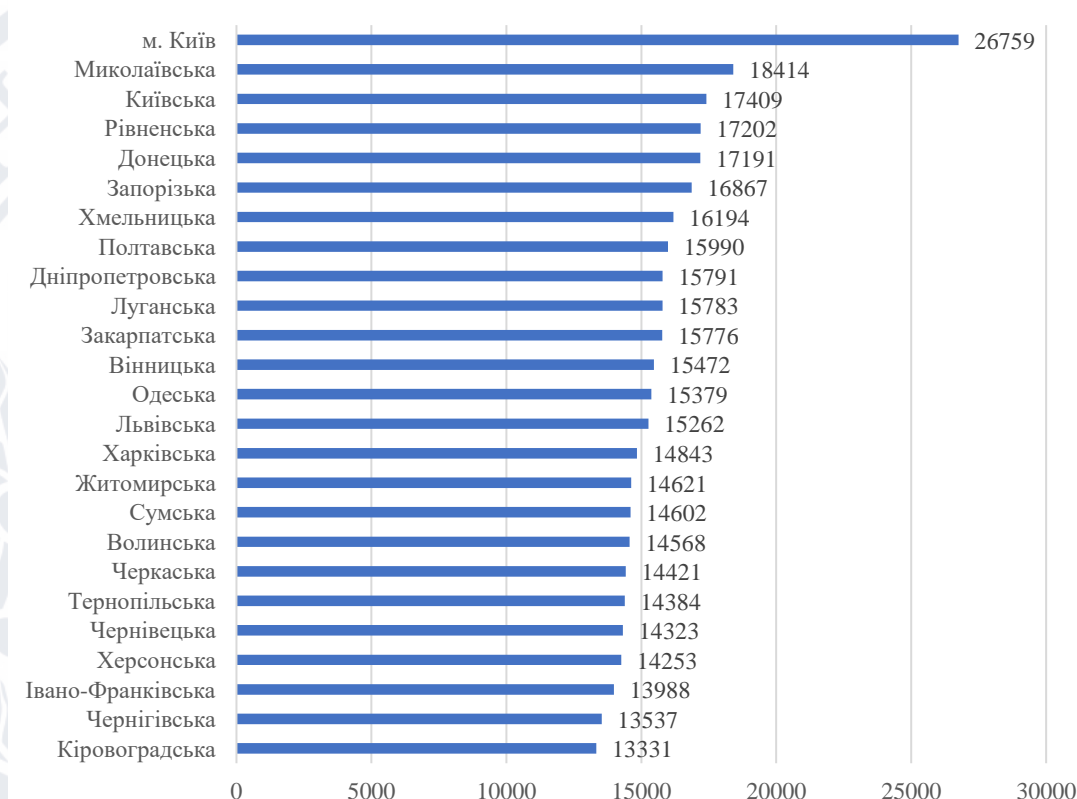

Рисунок 2.6 – Середня заробітна плата по регіонах за грудень 2021 року

Найбільший рівень середніх заробітних плат у грудні 2021 року спостерігався у м. Києві (26759 грн) та Миколаївській області (18414 грн). Для столиці є характерним те, що рівень заробітних плат є вищим ніж у інших містах України. Високий у Миколаївській показник пояснюється тим, що великий рівень заробітних плат був на Південноукраїнській атомній станції. Регіонами з найнижчим рівнем заробітних плат були Чернігівська та Кіровоградська області. Для характеристики природного середовища якості життя населення варто розглянути один з найважливіших показників - обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря (рисунок 2.7).

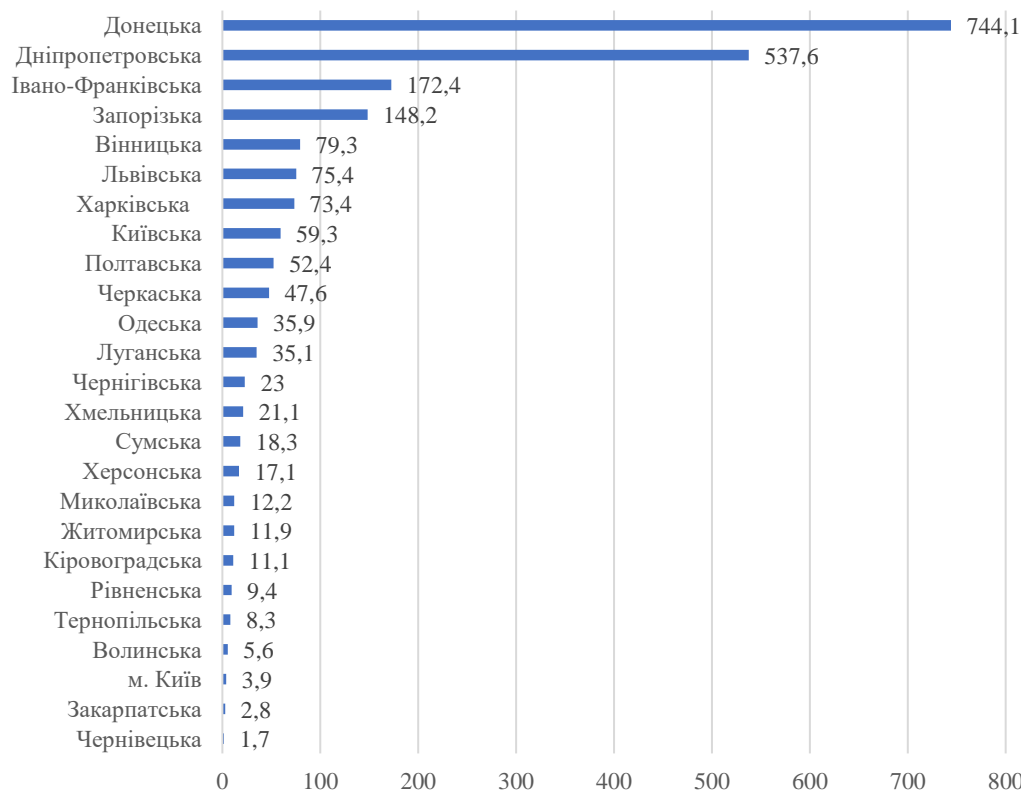

Рисунок 2.7 – Викиди забруднюючих речовин (тис. т.)

Найбільший обсяг викидів забруднень у атмосферне повітря спостерігається у Донецькій (744,1 тис. т.) та Дніпропетровській (537,6 тис. т.) областях. Очевидно, що причиною цього є те, що саме там зосереджена велика кількість металургійних та енергетичних підприємств, які викидають в атмосферу найбільшу кількість шкідливих речовин. Саме цей показник значно впливає на якість життя населення у регіонах. Якість повітря, яким дихає населення впливає на здоров'я та тривалість життя населення у відповідних областях.

Соціальна складова якості життя населення характеризує більшість сфер життя людини і їх якість. Варто зупинитися детальніше на трьох основних показниках. Важливою характеристикою кожного регіону є якість освіти (рисунок 2.8).

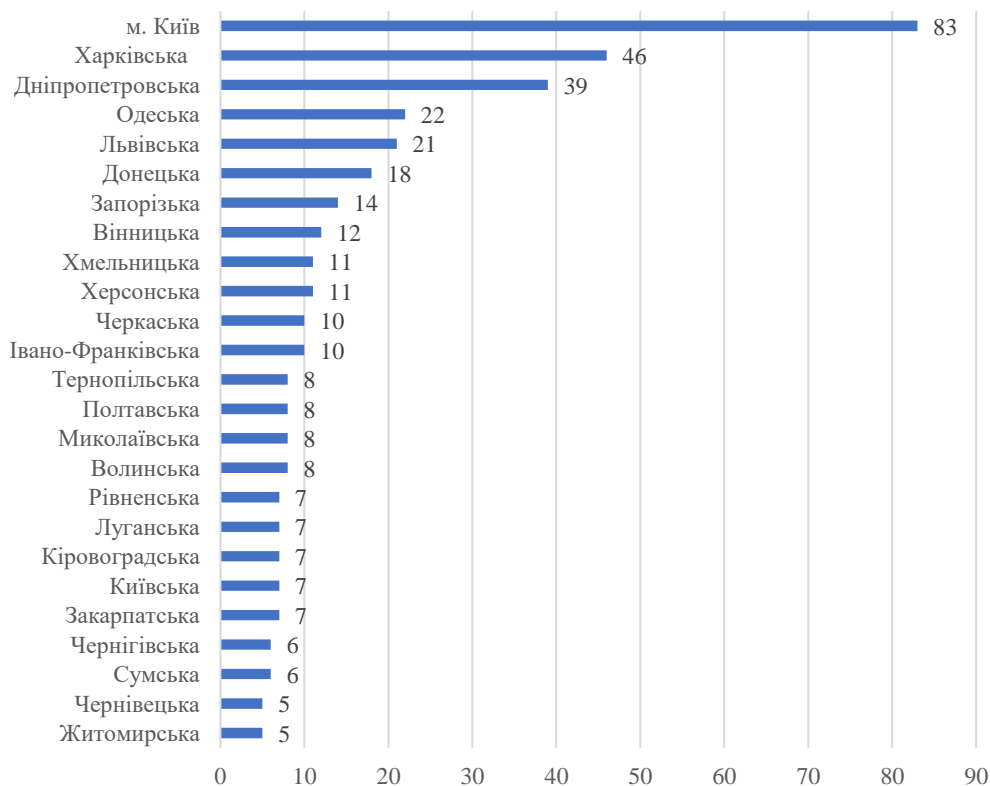

Рисунок 2.8 – Кількість закладів вищої освіти

Найбільша кількість закладів вищої освіти знаходиться у столиці України- м. Києві. Серед інших регіонів- найбільша кількість ЗВО знаходиться у Харківській області. Окрім українських студентів, у ВНЗ в цьому регіоні навчається велика кількість іноземних студентів.

Другою важливою сферою життя населення є медицина і її якість. Окрім характеристик кількості лікарняних закладів та лікарняних ліжок, важливим якісним показником є кількість профільних спеціалістів, що надають послуги населенню (рисунок 2.9).

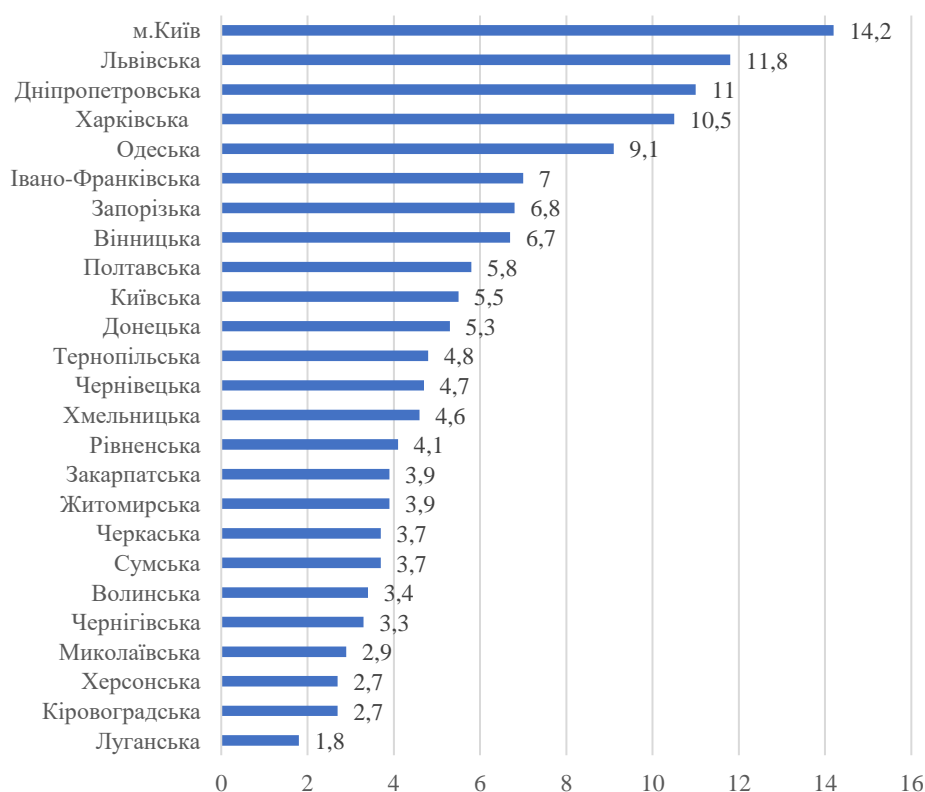

Рисунок 2.9 – Кількість лікарів усіх спеціальностей (тис.)

Найбільша кількість спеціалістів зосереджена у м. Київ, що становить 10% від загальної кількості в Україні. Також велика кількість лікарів працює у Львівській та Дніпропетровській областях. Найменша кількість спеціалістів знаходиться в Луганській області- лише 1% від загальної кількості.

Нажаль, через відсутність офіційних даних у період останніх 5 років, неможливо проаналізувати якість цієї сфери у кожному з регіонів. Однак, за наявними показниками інших складових можна зробити певні висновки.

Очевидно, що якість життя населення є багатокомпонентним явищем і складається із комплексу характеристик. Як видно з діаграм, немає регіону, який мав би найменші або найбільші показники усіх середовищ. Якість життя кожного регіону має свої особливості, що доводить здійснений аналіз.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

3.1 Рекомендації щодо подолання існуючих проблем

Дослідження у сфері якості життя та соціальних стандартів мають важливе значення. Рівень, на якому вони знаходяться та динаміка їх розвитку свідчать про зміни у соціально-економічних процесах і є важливими орієнтирами розвитку суспільства. Для України необхідним є ефективне функціонування державної системи підтримки якості життя та соціальних стандартів шляхом використання міжнародного та вітчизняного досвіду.

Якість життя населення є дуже комплексним поняттям і охоплює велику кількість сфер людського життя. Процес її підвищення або підтримки є надзвичайно важливим для кожної держави. Діяльність держави у цьому напрямі повинна бути націлена не лише на підтримку населення із низьким рівнем соціального забезпечення. Ці заходи повинні впливати також і на більш забезпечену частину населення. Державна політика повинна включати в себе забезпечення економічного розвитку, максимальне залучення до діяльності трудового потенціалу держави, відповідно і покращення становища ринку праці.

Попри те, що у міжнародних рейтингах оцінки якості життя Україна поступово підвищує своє місце, надбаннями економічного росту має змогу користуватися невелика частина населення. Нажаль, протягом багатьох років у нашій державі існує ситуація, за якої більш заможні накопичують багатство у пришвидшеному темпі, а менш фінансово забезпечені люди не відчують змін.

Однак, оцінюючи ситуацію більш широко, стає зрозуміло, що Україна за останні десятиріччя зазнала значних змін у політичній сфері та у своїй ролі на міжнародній арені. З 2014 року ще більше посилюється, оскільки з незаконною анексією Росією територій України, в нашій державі з'явилася велика кількість людей, які в один момент втратили усе що мали. Вимушеним переселенцям

довелося починати життя спочатку у зовсім нових місцях, шукати роботу, житло, чітко визначений соціальний статус. Очевидно, що розглядати методи підвищення якості життя населення потрібно саме у цьому контексті, з урахуванням можливих варіантів розвитку подій після закінчення воєнних дій на території нашої держави. В контексті військового втручання стоїть завдання краще відчувати людські наслідки збройного конфлікту. Вплив травматичних подій війни може знизити якість життя населення на багато років, навіть після закінчення реальних бойових дій на території держави.

Війна впливає на самооцінку здоров'я, фізичні навички, емоційне та психічне здоров'я всього населення. Серед функцій зниження якості життя низький рівень освіти та заробітної плати, втрата сімейних справ, наявність психічних розладів, тривалість військового конфлікту. Серед людей, які пережили війну чи інший конфлікт за останні 10 років, кожен п'ятий страждатиме від депресії, тривоги, посттравматичного стресового розладу, біполярного розладу або шизофренії.

За даними МВС України, з початком повномасштабного вторгнення Росії на територію України у лютому 2022 року, з України виїхало понад 7,7 млн осіб. Вплив травматичних подій війни може знизити якість життя населення на багато років, навіть після закінчення реальних бойових дій. Вимушене переселення має наслідком зниження якості життя в похилому і більш пізньому віці. Найнижча якість життя зафіксована у внутрішньо переміщених осіб. І в демократичних, і в недемократичних державах іноземне військо втручання знижує фізичну якість життя до 20% порівняно з періодом до втручання.

Оскільки поняття якості життя є комплексним та багатокomпонентним, питання підвищення його рівня доцільно розглядати з точки зору категорій, які включені в нього. Економічне середовище життєдіяльності повинно зазнати суттєвих змін. Оскільки зараз важко спрогнозувати, яким буде його становище після війни, варто розглянути шляхи покращення якості життя, які існують на

даний момент. Узагальнено, запропоновані вирішення основних існуючих проблем представлені на рисунку 3.1.

Рисунок 3.1 – Запропоновані шляхи підвищення якості життя населення

Для покращення економічних показників, варто спрямувати діяльність державної політики на збільшення рівності у суспільстві. Передусім варто зменшити соціальну поляризацію, яка існує в Україні. Цей процес розшарування є дуже помітним. Для вирівнювання цього процесу варто застосувати певні податкові заходи, які могли б урегулювати нерівність у суспільстві. Наразі найбільшу підтримку від держави мають великі бізнеси, компанії, які охоплюють усю територію України та навіть співпрацюють із іноземним ринком. Вони

мають змогу сплачувати велику кількість податків державі, цим самим отримуючи від неї все більшої підтримки. Малий та середній бізнес змушений проходити увесь цей шлях самостійно. Звичайно, він також сплачує податки державі, але натомість підтримки отримує дуже мало. Власники таких бізнесів змушені займатися вирішенням питань із започаткування діяльності, пошуку кредитних коштів, боротьбою із форс-мажорами, що часто не залежать від них самих.

Малий та середній бізнес займає основні щаблі економічного розвитку. Зазвичай це підприємства, які легко адаптуються до інновацій і прагнуть якомога більше покращити та автоматизувати усі процеси. Збільшення такого бізнесу дає можливість боротися з безробіттям, розвиває ринкову конкурентоспроможність. Для вирішення проблем підприємств такого рівня, варто було би створити державні програми із урегулювання проблем. Доцільним могло би стати створення спеціалізованих фондів, які б надавали бізнесам кредити від держави. Іншим варіантом вирішення такої проблеми могла би бути ініціатива держави із залучення великих банків до пільгового кредитування таких бізнесів.

Щодо вирішення інших питань малого та середнього бізнесу, варто налагодити взаємодію між державою і підприємцями у максимально зручний та продуктивний спосіб. Оскільки наша держава прагне до максимальної цифровізації процесів, це могло би стати чудовим питанням на опрацювання. Створення єдиного порталу електронних державних послуг «Дія» спростило вирішення великої кількості питань. Було би чудово розвивати там і напрямок взаємодії із підприємствами. Ми живемо у час, коли усі процеси потребують автоматизації. У разі спрощення вирішення таких питань, це може стати додатковим заохоченням для потенційних власників бізнесу почати його.

До вирішення економічних питань також можна віднести проблему тіньової економіки. Її існування в Україні накладає великий слід на функціонування держави та якість життя населення. Оскільки бюджети таких

підприємств є прихованими, вони не сплачують податків, а лише збільшують власні прибутки. На таких підприємствах державою не контролюється дотримання вимог трудового законодавства. Працівникам можуть не здійснювати виплати в повному обсязі, можуть не виконуватися у повному обсязі соціальні гарантії. Існування таких підприємств дуже негативно впливає на розвиток економіки України, держава недоотримує кошти в бюджет, що впливає на усі сфери життя населення. За останні роки кількість таких підприємств поступово зменшується. Держава почала інтенсивніше контролювати це питання та призначати покарання підприємствам, які недотримуються закону. Для покращення якості життя потрібно посилити контроль держави у цих питаннях шляхом оптимізації податків на заробітну плату. Облік доходів тіньових підприємств дозволить збільшити розмір державного бюджету і покращити якість життя не лише працівників таких підприємств, а і всього населення загалом.

Інша сфера, що потребує значних змін – соціальне середовище. У нашій державі існує система соціального страхування, яка поступово вдосконалюється, але все ще потребує певних покращень. В Україні існує велика кількість непрацездатного населення, особливо їх кількість збільшилася з початком повномасштабної війни. Велика частина населення втратила дохід через вимушену зміну місця проживання, внаслідок скорочення робочих місць, захворювань та з інших причин.

За останні роки пенсійний вік підвищився, однак рівень матеріального забезпечення людей, які виходять на пенсію, залишає бажати кращого. Україні необхідне проведення дієвої пенсійної реформи, яка могла б докорінно змінити ситуацію. Чудовим рішенням було би запровадження державної системи добровільного страхування. Реформування цієї системи могло би позитивно вплинути на ситуацію з бідністю населення пенсійного віку. Нажаль, така проблема справді існує і має дуже важливе значення. Велика кількість людей

похилого віку знаходяться на межі бідності. Їхніх пенсійних виплат ледь вистачає на оплату комунальних послуг та придбання мінімального набору продуктів харчування. Люди, які велику частину життя приділили роботі та сплаті податків на користь держави, в результаті вимушені виживати.

Інша категорія населення, що потребує підтримки від держави - вразливі групи населення. Виділення такої допомоги повинно суворо контролюватися державою та призначатися лише тим, хто справді її потребує. Повинні існувати визначені критерії, за якими визначатиметься потреба надання тієї чи іншої допомоги конкретній особі або сім'ї. Допомога таким групам населення може надаватися не просто у вигляді коштів, або наборів харчування. Хорошою альтернативою є надання державою можливості виконання громадських робіт з оплатою, що не перевищуватиме порогу бідності. Звичайно, такий варіант можливий лише для працездатного населення. Стає зрозумілим, що зміни у цій сфері повинні бути комплексними і враховувати безліч факторів. Однак, як показує досвід інших країн, створити таку систему цілком реально.

Оскільки Україна зараз знаходиться на шляху до вступу до Європейського Союзу, усі сфери життя поступово змінюються, аби досягнути європейського рівня. Це ж стосується і системи освіти, що існує в Україні. Вона постійно розвивається і особливо це помітно за останні роки. Міністерством освіти і науки України було проведено низку реформ, які спрямовані на євроінтеграцію України. Держава налагоджує співпрацю в освітніх процесах із європейськими державами. Все більша кількість університетів співпрацює із партнерами та налагоджує можливість академічної мобільності. Останні кілька років наша система освіти активно дотримується та розвиває принципи інклюзивного навчання, що також є одним із найважливіших стандартів європейської освіти.

У зв'язку з початком пандемії COVID-19 у 2020 році система освіти повністю адаптувалася під режим роботи у форматі онлайн. Навчальні заклади вимушені були перейти до навчання у дистанційному режимі, що посприяло

частковій модернізації підходів до навчання. Нажаль, ця проблема все ще залишається актуальною, велика кількість викладачів використовує давно застарілі методології викладання, що викликає відсутність мотивації в учнів закладів освіти. Хорошим рішенням цієї проблеми могло би стати заохочення викладачів старшого віку до застосування новітніх методів викладання.

Іншою проблемою є відсутність профільного навчання у старшій школі. Учні все частіше стикаються із проблемою, коли протягом шкільного життя намагалися вчити усі предмети на високому рівні, однак так і не визначилися, що є найцікавішим саме для них. Це призводить до того, що вони вступають у заклади вищої освіти, отримують спеціальність, але ніколи не працюють за нею, адже під час навчання розуміють, що обрали не той напрям. Реформування освіти у цьому напрямі є необхідним. Залучення до цього психологів, які зможуть допомогти визначити індивідуальні схильності кожної дитини не лише дасть можливість учням самостійно приймати рішення у виборі професії у майбутньому, а й допоможе збільшити інтенсивність вивчення тих дисциплін, у яких він є найбільш зацікавленим. Також важливо звернути увагу на те, що все більше спостерігається невідповідність вищої освіти до умов на ринку праці. Велика частина населення йде отримувати вищу освіту, а потім йде працювати зовсім в іншому напрямку, де вища освіта непотрібна. Часто зустрічаються випадки, коли людина, отримавши вищу освіту намагається влаштуватися на роботу за отриманою спеціальністю, проте отриманих знань та навичок виявляється недостатньо. Для вирішення цієї проблеми потрібно збільшувати активність залучення до навчання студентів відповідних профільних спеціалістів із потенційних місць працевлаштування. Такий обмін досвідом допоможе здобувачам легше влаштуватися на роботу та окреслити для себе пріоритети у навчанні, які допоможуть при подальшому працевлаштуванні.

Сфера охорони здоров'я гостро потребує модернізації. Попри те, що на цю сферу виділяється велика частина бюджету, умови перебування в більшості

державних лікарняних закладів є далеко не найкращими. Попри безкоштовні базові медичні послуги, у населення часто виникає потреба у проведенні оперативних втручань або інших додаткових послуг, які не є безкоштовними. Безкоштовна медицина не завжди є якісною та зручною для населення. Нажаль, трапляються випадки корупції у медичній сфері. Хорошим вирішенням цієї проблеми могло би стати запровадження обов'язкового медичного страхування для населення. Цей крок дозволив би залучати додаткові кошти у сферу охорони здоров'я та якісно розвивати цю галузь. У світі існує 4 основні моделі медичного страхування (таблиця 3.2).

Таблиця 3.1 – Основні моделі страхування

Назва моделі	Країни	Опис
Модель Бісмарка	Німеччина, Австрія, Бельгія, Франція, Нідерланди, Швейцарія, Японія	Оплата медичних послуг здійснюється фондом страхування працівників, який фінансується за рахунок відрахувань із зарплати.
Модель Беверіджа	Велика Британія, Ірландія, Нова Зеландія, Швеція, Греція, Португалія, Куба	Оплата медичних послуг фінансується державою за рахунок податків. Якість послуг контролює держава.
Модель національного медичного страхування	Канада, Тайвань, Південна Корея	Медичні послуги надаються приватними установами, але фінансуються за рахунок коштів державних страхових програм, які оплачує кожен громадянин.
Модель прямої оплати	Більшість країн, що розвиваються	Медичні послуги оплачує безпосередньо пацієнт.

На даний момент в Україні застосовується дві з цих моделей: модель Беверіджа – у державних медичних закладах та модель прямої оплати – у приватних закладах. При створенні системи обов'язкового медичного

страхування варто обрати таку, яка буде найбільш доцільною в умовах життя нашої держави.

Аспектом якості життя населення, який набув іще більшого значення з початком повномасштабного вторгнення Росії на територію України є безпека. Якщо стан криміногенного середовища контролюється державою і має певні позитивні зрушення, то тепер важливим показником стала загальна безпека населення. Попри те, що силові та спеціальні структури України посилено працюють над захистом нашого народу, безпека населення на територіях, де не ведуться бойові дії набула ще більшої важливості. Влада нашої держави вже прогнозує зміцнення безпеки нашої держави під час післявоєнного відновлення. Цей аспект є дуже важливим, адже коли населення відчуває себе захищеним в своїй державі, це дозволяє йому спокійно будувати своє життя і працювати задля державної економіки. Питання безпеки на даний момент є критичним для більшості громадян, які виїхали з України. Все більша кількість людей стверджує, що вони не планують повертатися доки в Україні знову не стане безпечно.

Завдяки допомозі країн-партнерів нашої державі вдалося здійснити якісне переозброєння нашої армії. Посилилися міжнародні зв'язки у оборонному секторі, все більше держав долучаються до участі в підвищенні кваліфікації наших військових, навчають їх користуванню озброєнням стандарту НАТО.

Корисною ініціативою було би запровадження обов'язкового безкоштовного проходження населенням навчання з надання першої медичної допомоги. Це буде корисно не лише в умовах війни, а і після її завершення. Внаслідок бойових дій, велика частина території України залишається замінованою. Надзвичайно важливим є збільшення інформування населення щодо поводження із вибухонебезпечними пристроями. Обладнання безпечних укриттів у довготривалій перспективі зможе також позитивно вплинути на безпеку населення. Оскільки покращення якості життя є завданням не лише

держави, а і громадян, то і вони зі свого боку повинні дотримуватися усіх наявних правил безпеки.

Необхідність покращень існує також у галузі транспорту. За прикладом європейських країн, потрібно розвивати залізничне сполучення в Україні. Велика кількість громадян Європейського союзу вважає найзручнішим способом пересування своєю країною та між державами саме залізницю. Нашій державі також не завадило б налагодити зручну систему залізничного сполучення між містами. Система залізничного сполучення, що існує зараз є не дуже зручною через тривалість переміщень. Оснащення новітніми потягами поступово відбувається, однак цього рівня недостатньо. Забезпечення кращих умов користування залізницею забезпечить її більшою кількістю користувачів, тим самим збільшить прибутки в державну економіку.

Ринок праці в Україні знаходиться не в найкращому стані. Оскільки наша держава в своїй діяльності все більше орієнтується на стандарти Європейського Союзу, чудовим рішенням було би здійснити вирівнювання розмірів заробітної плати між різними галузями. Існуючі стандарти повинні бути суттєво модернізовані та адаптовані до міжнародних стандартів. Населення потребує збільшення кількості державних програм, які забезпечать створення високотехнологічних робочих місць, які зможуть збалансувати попит і пропозицію на ринку праці. Державна політика у цій сфері повинна бути націлена на мотивацію населення щодо офіційного працевлаштування, збільшення програм допомоги у працевлаштуванні молоді, контроль за дотриманням законодавства з охорони праці на підприємствах.

Питання житлового забезпечення на даний момент має дуже велике значення, адже велика частина українського населення залишилася без домівок через бойові дії. Велика кількість будинків та цілих районів міст фізично повністю зруйновані і взагалі не підлягають відновленню та ремонту. Без даху

над головою залишилась велика кількість населення. Держава вже запустила програму компенсації за житло, що було зруйновано.

Стосовно складової природного середовища, зараз важко передбачити масштаби проблем, які ми отримаємо по завершенню бойових дій на території нашої держави. Наразі чітко зрозуміло, що із наслідками для земельних та водних ресурсів доведеться боротися ще не один рік. Вже відомо про велику кількість мінувань українських лісів, міст та морів. Зрозуміло, що показники екологічної ситуації значно знизяться порівняно із попередніми роками. Нажаль, на даний момент якось вплинути на цю ситуацію громадяни або держава ніяк не можуть. Безумовно, варіанти вирішення цієї проблеми з'являться лише після закінчення бойових дій та оцінки масштабів наслідків відповідними службами.

3.2 Міжнародний досвід покращення якості життя населення

Для якісного процесу покращення якості життя населення варто детальніше зупинитися на дослідженні досвіду інших країн. Держави із високим ІЛР мають неабиякий досвід у забезпеченні високої якості життя населення та її підтримці. Оскільки міжнародний досвід є дуже корисним, доцільно розглянути якість життя населення у деяких із цих держав і виділити заходи, які варто застосувати в Україні.

У 2021 році за ІЛР перше місце посіла Швейцарія. Ця країна належить до найбагатших країн світу попри те, що у ній існує нерівномірний розподіл доходів. Зважаючи на те, що велика кількість жителів Швейцарії - заможні, незаможним у цій країні доводиться особливо нелегко. Не лише в соціальному сенсі, а й тому, що багаті змушують бідних обирати (разом із ними) рішення «класу люкс». Прикладом слугує система кас медичного страхування: тут бідні змушені, виплачуючи страхові внески обов'язкового базового медичного страхування, що постійно зростають, робити фінансовий внесок у послуги, від яких можна було б і відмовитися. Стає дедалі більше лікарень, де існують палати лише для однієї чи

максимум двох осіб замість дешевих багатомісних палат. Унаслідок цього виходить, що усі громадяни вимушені оплачувати все більшу кількість послуг, які не є базовими та необхідними усім. Кількість таких послуг росте, однак не завжди виправдано.

Враховуючи такий досвід, в Україні можна було би застосувати досвід кас медичного страхування, однак застосувавши деякі зміни. Зараз в нашій державі існує подібна ініціатива на рівні членської благодійної організації. Чудовим рішенням могло би стати створення та регулювання каси медичного страхування на державному рівні. Це можливо було б організувати у вигляді набору базових опцій, які зможуть дозволити собі більшість громадян. Державні каси страхування могли би стати першим кроком до добровільного медичного страхування, що надає держава. Коли такі програми регулюються законодавством, а отже і встановлення вартості таких послуг контролює держава, це викликає більше довіри у населення.

Іншим прикладом такої нерівності є ринок нерухомості. Зважаючи на те, що нерухомість у Швейцарії є найпопулярнішим інвестиційним інструментом, то житло тут будують насамперед елітне. Знайти скромну і тому недорогу оселю майже неможливо або дуже важко. При цьому жити уп'ятьох в двокімнатній квартирі у Швейцарії заборонено - це вважається «перенаселенням», що веде до прискореного занепаду будівель. Таким чином, у найбідніших та середніх верств населення витрати на житло становлять найбільшу статтю у бюджеті.

Питання житла є дуже актуальними і для України, особливо в даний момент. Держава створює програми доступного житла, однак наразі вони доступні не для усього населення. Соціальне житло, яким держава забезпечує населення є також недостатньо розвиненим. Оскільки зараз в Україні окрім громадян із низьким рівнем матеріального забезпечення, існує велика частина населення, що залишилися без житла від наслідків війни, це питання набуває все більшої важливості. Корисним може бути використання досвіду Нідерландів.

Там існують спеціалізовані соціальні райони, де знаходиться житло, яке громадяни винаймають за субсидованими тарифами. Населення, що проживає в таких будинках платять невелику частину оплати оренди, а іншу частину оплачує уряд. Враховуючи те, що держава контролює таку оренду, вона також контролює і ріст цін. Окрім цього, здійснюється контроль за порядком в таких районах та підтримка стану об'єктів, що там розташовані.

Створення такого житла в Україні могло б допомогти хоча б частково урегулювати житлові проблеми. Зручним буде саме створення окремих районів і створенням достойних житлових умов. Це допоможе вирівняти житлові умови для населення, яке потребує соціальне житло та дозволить державі контролювати такі райони та ситуацію в них.

Географічне розташування Швейцарії дуже позитивно впливає на її екологію. Окрім цього, держава та громадяни велику увагу приділяють правильній утилізації та переробці відходів.

Наша держава також має дуже якісні кліматичні умови та географічне розташування, однак природні ресурси використовуються неякісно. Перш за все, варто було би велику увагу приділити питанням правильної утилізації відходів. Нажаль, знайти хоч якісь способи екологічної переробки відходів можливо лише у великих містах. Попри те, що в інформаційному просторі вже не перший рік активно обговорюється ця проблема, перейти до практичного застосування великій кількості громадян досі важко.

Як приклад, можна розглянути Швецію. Держава навчилася переробляти 99% свого сміття та використовувати його як джерело енергії. 50% побутових відходів Швеція спалює для виробництва тепла та енергії. Прості громадяни сортують сміття у декілька різних контейнерів, а пластикові та алюмінієві пляшки здають у спеціалізовані автомати в супермаркетах, за що отримують кошти. Навіть якщо якийсь предмет складається із різних матеріалів- його розбирають та утилізують окремо. Державні ініціативи та свідомість громадян

дають свої плоди у вигляді покращення екології. Використання якісного сортування сміття та переробки відходів в Україні могло би в рази покращити стан нашої екології.

Однією із найбезпечніших держав вважають Ісландію. Там діти абсолютно спокійно самотійно гуляють на вулицях міст, а більшість населення може спокійно не замикати двері помешкань та автівок. Це пояснюється тим, що серед населення існує рівність, адже більшість громадян відносять себе до середнього класу, мають приблизно однакові умови життя, а отже не мають міжкласових конфліктів. Також дуже низьким є рівень злочинності. Попри те, що майже кожен громадянин на законній підставі має вдома зброю, однак вони її ніколи не використовують. Для того, аби отримати її, людина повинна пройти комплексне медичне обстеження та спеціальне тестування. Навіть місцеві поліцейські майже ніколи не носять зброю з собою. Поліція Ісландії тісно співпрацює з урядом і як тільки виникає необхідність проведення профілактики злочинності, вони спільно розробляють програми та здійснюють відповідні дії. Швейцарську систему безпеки також вважають однією з найкращих у всьому світі. Держава має дуже суворі закони, за порушення яких громадяни вимушені сплачувати надзвичайно великі штрафи. Саме тому рівень злочинності тут майже нульовий.

Приклад Ісландії доводить, що соціальна рівність допомагає побороти не лише економічні проблеми, а і значно знизити рівень злочинності. Коли у суспільстві існує довіра та немає страху небезпеки зі сторони незнайомця- усім громадянам жити стає простіше. Швейцарська система безпеки може слугувати прикладом того, як суворі та радикальні закони допомагають стабілізувати безпеку в державі. Створення суворого контролю над дотримання законів може кардинально змінити безпекову ситуацію в державі. Нажаль, шлях України до цього варто почати із радикального викорінення корупції. Коли громадяни знатимуть, що за свої неправомірні дії вони гарантовано понесуть покарання, це змусить їх в декілька разів більше зважувати свої вчинки.

Державою із найкращим рівнем пенсійного забезпечення вважаються Нідерланди. Особливістю їхньої системи є те, що абсолютно усі пенсіонери отримують фіксовану суму державних виплат незалежно від того, яку професію вони мали до виходу на відпочинок. Максимальний розмір такої виплати може змінюватися лише в залежності від сімейного стану пенсіонера та кількості років, прожитих на території Нідерландів. Окрім державних пенсійних виплат, існує додаткова професійна пенсія, яку забезпечують роботодавці. Лише 2% пенсіонерів у цій державі знаходяться за межею бідності, що є найнижчим показником у світі. У Швейцарії також добре розвинена соціальна сфера. Пенсіонери тут не отримують ніяких пільг, проте держава забезпечує їм гідне життя після виходу на пенсію. Розмір пенсій постійно переглядається відповідно до зміни цін. Їхніх доходів вистачає не лише на витрати першої необхідності, а і на подорожі усім світом.

Вирівнювання пенсійних виплат та збільшення їх розміру в Україні могло б допомогти покращити ситуацію із соціальним забезпеченням в нашій державі. Якби основний дохід пенсіонерів був фіксованим абсолютно для усіх, але додатково існувала накопичувальна система, що залежить від стажу офіційного працевлаштування- це допомогло би боротися із проблемами тіньової економіки на її початкових стадіях. Коли громадянин знає, що його офіційне працевлаштування може якісно вплинути на розмір доходу при досягненні пенсійного віку, це може додатково мотивувати його. У випадку, коли держава якісно займається урегулюванням забезпечення пенсіонерів, люди не бояться настання пенсійного віку і не асоціюють цей період із бідністю та злиднями.

Існує багато прикладів, коли в державах встановлюються високі ціни, населення сплачує високі податки, однак це є пропорційним до рівня заробітних плат та отримання державних гарантій. Так, у Норвегії ціни на продукти харчування та розмір податків є дуже високими для місцевого населення. Це можна пояснити, оскільки тільки таким чином можна забезпечити соціальні

пільги, які з кожним роком неухильно зростають. За деякими даними, більше третини заробітної плати громадян йде на оплату податків. З іншого боку, охорона здоров'я, соціальне забезпечення та освіта фінансуються за рахунок держави. Основним принципом охорони здоров'я Норвегії є забезпечення медичним обслуговуванням усіх, хто цього потребує. Статус та матеріальне становище ніякого значення не мають.

Рисунок 3.2 – Міжнародний досвід підвищення якості життя

Досвід інших держав вказує на те, створення грамотної податкової системи, внески до якої сумлінно робить усе населення, помітно впливають на якість життя населення. Попри важкі фінансові умови для життя, ці держави залишаються дуже привабливими для життя вихідців з інших держав. Розширення податкової системи в Україні повинно відбуватися спільно із розширенням системи соціальних гарантій. Коли громадяни на власні очі бачать,

куди йдуть їхні внески та можуть скористатися ними у вигляді покращення якості життя, це заохочує їх не ухилятися від таких виплат і таким чином, робити вклад у своє соціальне життя. Діяльність з досвіду зарубіжних країн, що може бути використана в Україні, зображена на рисунку 3.2.

Якість життя в Україні має низку проблем, які потрібно вирішувати для підвищення та навіть збереження якості життя на тому рівні, якою вона є зараз. Для їх вирішення варто звертати увагу на досвід інших держав, проте важливо враховувати особливості життя українського населення і виходячи з них, впроваджувати таку діяльність. Умови життя кожної держави є дуже індивідуальними і тому не існує єдиної системи, впровадження якої могло б раз і назавжди вирішити проблеми якості життя у всьому світі.

Підвищення якості життя населення повинно здійснюватися комплексно, але поступово. Варто розуміти, що зміни у одному середовищі життя населення вплинуть на інше середовище, де також обов'язково знадобиться урегулювання тих чи інших питань. Урегулювання питань якості життя набуде ще більшої актуальності у час післявоєнного відновлення держави. Зважаючи на те, що усі сфери життя держави будуть кардинально змінюватися, населення вже морально готується до таких змін і розуміє, що вони є неминучими.

ВИСНОВКИ

Поняття якості життя має дуже широке значення, що включає в себе не лише числові виміри тих чи інших категорій. У сучасному прояві воно характеризує ступінь задоволеності життям суспільства, рівень матеріального достатку, відчуття щастя людиною, реалізацію у професійній сфері, стресостійкість, здатність вирішувати життєві труднощі та інші характеристики. З ходом історії змінювалися якості, якими наділяють це поняття. З часом воно почало охоплювати в собі все більше характеристик та доводити наявність у ньому міжгалузевих наукових зв'язків.

Якість життя населення налічує велику кількість підходів до визначення та оцінювання, які розвивалися протягом кількох століть. Розвиток цих досліджень умовно поділяють на 3 етапи, останній з яких триває досі. Достеменно невідомо, як розвиватиметься цей напрям наукових досліджень надалі та до яких висновків будуть приходити дослідники зі зміною умов життя у світі. Варто зазначити, що існування широкого спектру підходів до визначення дозволяє кожній державі здійснити вибір, доречний саме для її економіки та умов життя.

Значною перевагою є діяльність міжнародних організацій, які щорічно проводять оцінку якості та умов життя у багатьох державах світу. Критерії, за якими здійснюється оцінка періодично переглядаються та змінюються відповідно до розвитку життя суспільства, проте вони є однаковими для усіх держав. Такий спосіб порівняння є дуже цінним для України, особливо в умовах вступу до Європейського Союзу. Порівняння з іншими державами дає змогу виділити аспекти, що потребують негайних змін та створити орієнтири для їх розвитку. В результаті аналізу місця України в таких міжнародних рейтингах, стає очевидно, що наша держава тримає свої позиції в певних межах, періодично піднімаючись трохи вище, або втрачаючи декілька позицій. В середньому, з року в рік показники не змінювались, проте можна припустити, що показники 2022 року можуть кардинально змінити ситуацію. Деякі з них можуть значно

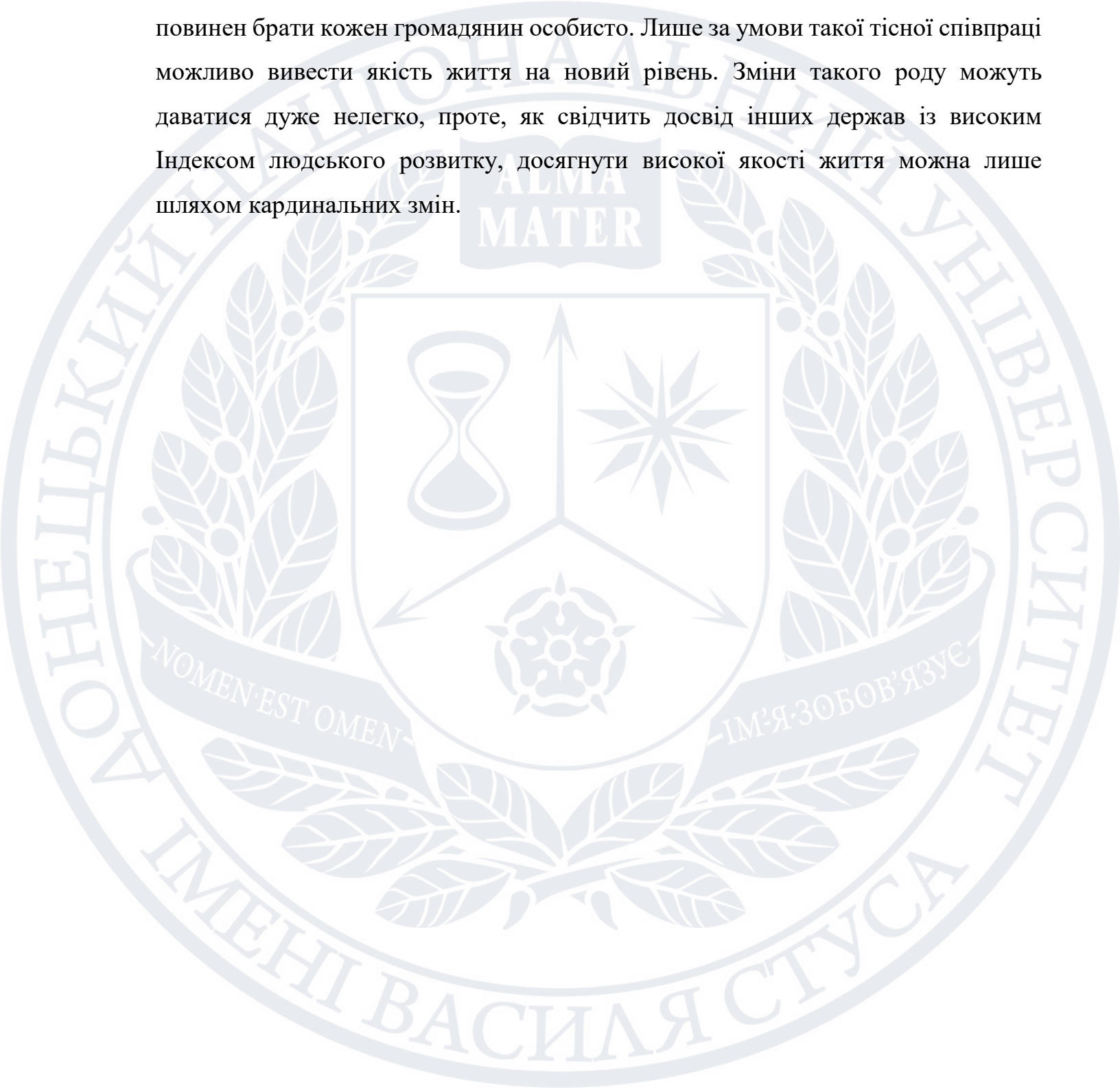
знизитись, а інші- певним чином зрости. Однак точно відомо, що проблема знаходження шляхів підвищення якості життя набуде ще більшої значущості.

Попри велику історію досліджень поняття, в Україні досі не існує єдиного підходу до визначення та вимірювання категорії «якість життя населення». Держава проводить низку реформувань у цій сфері, проте вони не завжди мають високу ефективність. Із розвитком міжнародних зв'язків України, уявлення населення щодо гідних умов життя дещо змінилися і на шляху вступу до Європейського Союзу необхідність підвищення цих критеріїв буде лише посилюватися. Наявні статистичні дані дають можливість оцінити динаміку розвитку значень показників і зробити висновки щодо можливого подальшого розвитку подій.

На сьогодні, держава проводить певні заходи для покращення якості життя населення. Налагодження міжнародних зв'язків також впливає на цей показник, що особливо стало помітно в умовах війни. Попри війну, що триває, держава проводить різноманітні програми із соціального забезпечення населення, адже зараз саме цей сектор є найбільш важливим. Як приклад, було здійснено низку одноразових грошових виплат для певних категорій громадян України.

Отже, в якості основних шляхів підвищення якості життя населення України запропоновано: зменшення розшарування у суспільстві; підтримка малого і середнього бізнесу; реформування ринку праці; подолання проблем тіньової економіки; покращення системи соціальних гарантій; забезпечення допомогою вразливих груп населення; реформування освіти та охорони здоров'я; підтримка та посилення сектору державної безпеки та інші. Однією з важливих причин відновлення безпечної і гідної якості життя в Україні є необхідність повернення вимушених переселенців. Зі збільшенням кількості економічно активного населення, кількість надходжень до державного бюджету зросте і це помітно вплине на усі сфери життєдіяльності.

Підсумовуючи, підвищення якості життя потребує створення чіткої стратегії, окрім діяльності держави, участь у підвищенні якості життя населення повинен брати кожен громадянин особисто. Лише за умови такої тісної співпраці можливо вивести якість життя на новий рівень. Зміни такого роду можуть даватися дуже нелегко, проте, як свідчить досвід інших держав із високим Індексом людського розвитку, досягнути високої якості життя можна лише шляхом кардинальних змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артеменко О.В., Артеменко В.Б. Аналіз впливу характеристик економічної політики держави на підвищення якості життя населення. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2021. № 4. с. 40-49.
2. Бакіров В. С. та ін. Якість життя населення пострадянських країн у соціологічному вимірі /за ред. Бакірова В. С. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2008. 216 с.
3. Банерджі А., Дуфло Е. Економіка бідності. Як звільнити світ від злиднів. Київ: Наш формат, 2018. 312 с.
4. Баранова Н. П., Новікова Т. В.. Соціальні стандарти та соціальні гарантії в системі соціальної політики України. Центр перспективних соціальних досліджень. Національна академія наук України. URL: <http://www.cpsr.org.ua/>
5. Богданова Т. І. Якість життя населення – як мета політики соціально-орієнтованої держави. *Вісник соціально-економічних досліджень Одеського державного економічного інверситету*. Одеса, 2009. № 37. С.8-15.
6. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту в Україні : навчальний посібник – Київ : Вид-во "Знання", 2006. 615 с.
7. Основні соціально-економічні показники України (інфографіка)/ за редакцією Вернера І. Є. Київ: Державна служба статистики України, 2022. 8 с. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/infografika/2022/o_soc_ek_Ukr/01_2022_u.pdf
8. Васильєв О.А. Теоретико-методологічні аспекти диференціації населення за умовами життя. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2010. № 4. С. 263-272
9. Вдосконалення державної політики регулювання рівня життя та доходів населення: світовий досвід та вітчизняна практика. URL: <http://www.ekonomikam.com/ecfins-1283-7.html>

10. Лібанова Е.М. та ін. Вимірювання якості життя в Україні: аналітична доповідь. Київ, 2013. 50 с.
11. Вища освіта в Україні у 2017 році: статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики України, 2018. 298 с. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/osv/vudh_osv/vusy_osv_19.xls
12. Внутрішньо переміщені особи. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheniosobi.html>
13. Герасимов О. Аналіз сучасного стану колективно-договорного регулювання в Україні. *Україна: аспекти праці*. 2011р. №2. С.45 -50.
14. Гордей О. Д. Взаємозалежність рівня життя населення та індексу людського розвитку в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки*. Херсон, 2014. №8(2). С.219-222. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_08/104.pdf
15. Гошовська В. В. Макроекономічна оцінка якості життя населення України за міжнародними методиками. *Вісник БДАУ*. Біла Церква, 2009. №61. С. 26-32.
16. Гукалова І.В. Якість життя населення України: теоретико-методологічні основи суспільно-географічного дослідження : автореф. дис...док. геогр. наук: 11.00. Інститут географії НАН України. Київ, 2008. – 40 с.
17. Україна у цифрах, 2021: збірник / за ред. Вишневської О. А. Київ: Державна служба статистики, 2022. 44 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/08/zb_Ukraine%20in%20figures_21u.pdf
18. Длугопольський О. В. Економіка добробуту та критерії її оцінки: політекономічний підхід. *Наука й економіка*. 2007. № 3. С. 5–8.
19. Доходи та витрати населення у 2021 році: експрес-випуск. Державна служба статистики України, 2022. 4 с.

20. Дубсон Б. И. Буржуазная доктрина «качества жизни». Москва: Знамение, 1979. 64 с.
21. Думки і погляди населення України щодо євроінтеграції: грудень 2020 року. Аналітичний звіт. 2020. 16 с. URL: https://association4u.in.ua/docs/EUK_Omnibus_Report_UKR.pdf
22. Євсєєва О.О. Соціальні пріоритети: підвищення рівня життя населення та розвиток сфери послуг. Харків: Українська державна академія залізничного транспорту, 2015. [Електронний ресурс]. -Режим доступу: http://www.rusnauka.com/34_NIEK_2010/Economics/74439.doc.htm
23. Жеребин В.М. Индикаторы качества жизни населения. *Вопросы статистики*. 2012. № 3. 88 с.
24. Життя багатьох українців після війни сильно зміниться: що вийде на перший план. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/stylar/zhizn-mnogih-ukraintsev-voyny-silno-izmenitsya-1650571781.html>
25. Життя після війни. Елла Лібанова про те, як Україні рятувати демографію. URL: <https://glavcom.ua/country/society/zhittja-pislja-vijni-ella-libanova-pro-te-jak-ukrajini-rjativati-demohrafiju-881021.html>
26. Завидівська Н. Н. Якість життя як основа для розвитку людського капіталу в умовах активізації глобалізаційних процесів. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. Київ, 2013. №3(18). с. 300-304.
27. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000 р. № 2017-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text>
28. Здоровье-21: Основы политики достижения здоровья для всех в Европейском регионе ВОЗ. Европейская серия по достижению здоровья для всех. Библиотечный каталог опубликованных данных ВОЗ. Копенгаген, 1999. №6. С. 293.

29. Кизим Н.А., Горбатов В. М. Качество жизни населения и конкурентоспособность Украины и стран ЕС : монография. Харьков :ИД «Инжек», 2005. 164 с.
30. Кочемировська О. Розвиток трудового потенціалу як чинник економічного зростання України : аналітична доповідь. Київ: НІСД, 2014. 108 с.
31. Красномоєць В. А. Аналіз підходів до трактування рівня життя населення. *Соціально-трудова відносина: теорія та практика*. Збірник наукових праць. Київ : КНЕУ, 2014. №1(7). С. 132–137
32. Куценко В. І. Соціальна безпека в контексті сталого розвитку . Чернігів : Видавець Лозовий В. М., 2011. 656 с.
33. Лібанова Е. М., Макарова О. В., Курило І. О. та ін. Людський розвиток в Україні: соціальні та демографічні чинники модернізації національної економіки: колективна монографія / за ред. Е. М. Лібанової. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2012. 320 с.
34. Мажак М. І. Категорійно-понятійний апарат дослідження якості життя, пов'язаної зі здоров'ям, економічною активністю населення України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. Дніпро, 2013. № 12. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=669>
35. Мельниченко О. А. Підвищення рівня та якості життя населення: механізм державного регулювання: монографія. Харків: Вид-во ХарРІНАДУ «Магістр», 2008. 232 с.
36. Методика вимірювання регіонального людського розвитку. – Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи. Київ, 2012. 50 с.
37. Мокрицька Н.П. Право соціального забезпечення: навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 536 с.

38. Непряев Н. И. Показатели качества жизни населения и факторы, влияющие на их изменение в современных условиях. *Качество и жизнь*. Москва, 2002. № 1. С. 6 – 9.
39. Офіційний сайт державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
40. Офіційний сайт ПРООН //[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.undp.org/uk/ukraine>
41. Пирожков С. І. Демографічний фактор у глобальній стратегії розвитку України. *Науково-економічний та суспільно-політичний журнал «Демографія та соціальна економіка»*. 2004. № 1-2. С. 5-20
42. Пономаренко В. С., Кизим М. О., Узунов Ф. В. Рівень і якість життя населення України: Монографія.– Харків: Видавничий Дім „ІНЖЕК”, 2003. 226 с.
43. Приступа Є. Якість життя людини: категорії, компоненти та їх вимірювання. *Фізична активність, здоров'я і спорт*. 2010. № 2. С. 54–63.
44. Приятельчук А. О. Соціальна безпека в контексті управління розвитком суспільних відносин: альманах. *Філософські проблеми гуманітарних наук*. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2010. №19. С. 135-140.
45. Проніна І.І. Аналіз рівня життя населення України. *Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України: Зб. наук. пр.* – Тернопіль: Економічна думка, 2003. №. 2. С. 303-307.
46. Рибак Г. І. Методологічні проблеми виміру рівня якості життя населення в регіоні. *Комунальне господарство міст: науково-технічний збірник*. -2011. №100. с.321-329.
47. Рівень життя населення України / За ред. Л. М. Черенько. НАН України. Ін-т демографії та соц. дослідж., Держ. ком. статистики України;. Київ: ТОВ «Видавництво «Консультант», 2006. 428 с.

48. Мандибура В.О. Рівень життя населення України та проблеми реформування механізмів його регулювання /за ред.Д.П. Богиня. – Київ: Парламентське видавництво, 1998. 255 с.

49. Рівень і якість життя населення: Монографія / Під заг. ред. Є. П. Кушнарьова. Харків: Видавничий Дім „ІНЖЕК”, 2004. 272с.

50. Система соціального захисту та соціального забезпечення в Україні. Реальний стан та перспективи реформування. – Київ: Центр громадської експертизи, 2009. 104 с.

51. І. Ф. Гнибіденко та ін. Соціальна безпека: теорія та українська практика : монографія /за ред. І. Ф. Гнибіденка, А. М. Колота, В. В. Рогового. Київ: КНЕУ, 2006. 292 с.

52. Соціальні індикатори рівня життя населення / Державний комітет статистики України. Київ, 2002. 228 с.

53. Соціальні результати державних програм: теоретико-методологічні та прикладні аспекти оцінювання: монографія / за ред. Е. М. Лібанової. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України. Умань: Видавець «Сочінський», 2012. 312 с.

54. Фірсова І. В. Соціально-економічний розвиток регіону як основа формування якості життя населення: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.10.01. Харків, 2003. 20 с.

55. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). Київ: ТОВ “ЦС”, 2015. 32 с.

56. Статистичний щорічник України /за редакцією І. Є. Вернера. Київ, 2021. 453 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/11/Yearbook_2020.pdf

57. Стойко О. Я. Сучасний стан рівня життя населення України. *Україна у ХХІ столітті: концепції та моделі економічного розвитку*: матеріали доп. V

Міжнародного конгресу українських економістів, Львів: Інститут регіональних досліджень. 2000. Ч. 2. С. 84-87

58. Стратегія сталого розвитку "Україна - 2020". URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10>

59. Бабич В.П., Третяк В.П. Розвиток соціальної сфери як передумова інноваційного розвитку науково-технічного і виробничого комплексу регіону. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*. Серія: Економіка. Харків, 2008. № 802. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/4533/2/Babich.pdf>

60. Удотова Л.Ф. Соціальна статистика. Київ: КНЕУ, 2002, 376 с.

61. Узунов Ф. В. Визначення понять і компонентний склад оцінки рівня та якості життя населення регіонів України. *Економіка розвитку*. Харків: ХДЕУ, 2003. № 4 (28). С. 20 – 24.

62. Україна майбутнього – погляд з 2030 року. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/24/684560/>

63. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. 30 РОКІВ НЕЗАЛЕЖНОСТІ. / за ред. В.М.Ворони, М.О.Шульги. – Київ : Інститут соціології НАН України, 2021. Випуск 8 (22). 620 с.

64. Фертікова Т. М. Дослідження динаміки добробуту населення України. *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму*. 2010. № 1(3). Том 2. С. 339-340.

65. Хаустова В. Є., Узунов Ф. В. Міжнародний порівняльний аналіз рівня та якості життя населення країн світу. *Вісник ДонДУЕТ*. Донецьк, 2003. №4(20). С. 47 – 55.

66. Asi YM, Unruh L, Liu X. (2018) Conflict and well-being: a comparative study of health-related quality of life, stress, and insecurity of university students in the West Bank and Jordan. *Qual Life Res.* 2018 May. 27(5). P. 1381–1391. doi:10.1007/s11136-018-1802-y

67. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. Retrieved from URL: <http://www.eurofound.europa.eu/>

68. Hyland M. E. (1992). A reformulation of quality of life for medical science. *Quality of Life Research*, 1 p. 267-272.

69. The 2021/2022 Human Development Report. *Uncertain times, unsettled lives. Shaping our future in a transforming world / Overview*. United Nations Development Programme, 2022. 44 p. Retrieved from URL: <https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2021-22overviewenpdf.pdf>

70. United Nations Development Programme, The 2021/2022 Human Development Report, 2022. Retrieved from URL: https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2021-22pdf_1.pdf